

Melkveehouderij na de quotering grondgebonden en 'industriële' bedrijven

F.C. van der Schans

D.D.J. Keuper

Melkveehouderij na de quotering

grondgebonden en 'industriële' bedrijven

F.C. van der Schans

D.D.J. Keuper

CLM Onderzoek en Advies BV

Culemborg, oktober 2013

CLM 834-2013

Abstract

In april 2015 loopt de Europese melkquotering ten einde. Dit leidt in Nederland tot een ca. 10 - 20% hogere melkproductie, tot grotere en intensievere bedrijven, hogere melkproductie per koe en minder weidegang. Een enquête onder 500 melkveehouders wijst uit dat steeds minder koeien zomers weiden en dat bedrijven met koeien permanent op stal sterk groeien. Het percentage bedrijven met meer dan 250 melkkoeien loopt op van 6% in 2013 naar ruim 12% in 2016. Het merendeel van de melkveehouders vindt deze ontwikkeling niet goed voor (het welzijn en de gezondheid van) melkkoeien en wil grondgebonden blijven. Na de quotering lijkt een tweedeling op komst. Enerzijds grondgebonden bedrijven die zelf alle ruwvoer produceren met de mest van eigen dieren en anderzijds (zeer) grote 'industriële' bedrijven met koeien op stal, die mest afvoeren en laten verwerken, en veel (ruw)voer aanvoeren.

Inhoud

Inhoud	
Kernboodschappen	I
Samenvatting	III
1 Inleiding	1
2 Afschaffing melkquotering	3
2.1 Melkproductie 10% - 20% hoger	3
2.2 Veel minder melkveebedrijven	3
2.3 Meer melkkoeien	4
2.4 Levensduur en melkproductie	5
3 Voorgenomen beleid	7
3.1 Sectorplan	7
3.2 Dierrechten	7
3.3 Grondgebondenheid	8
3.4 Samenvatting	9
4 Weiden en opstallen in relatie tot dieren-welzijn en diergezondheid	11
4.1 Dierenwelzijn	11
4.2 Diergezondheid	12
4.3 Samenvatting	13
5 Enquête melkveehouderij	15
5.1 Stand van zaken beweiding	15
5.1.1 Weiden/Opstallen	15
5.1.2 Weiden/Opstallen in de regio	16
5.1.3 Weiden/Opstallen en bedrijfsgrootte	18
5.1.4 Weiden/Opstallen en melkproductie	20
5.1.5 Weiden/ Opstallen en melkrobot	20
5.1.6 Weiden/Opstallen en zuivelfabriek	21
5.1.7 Weiden/Opstallen en financier	22
5.2 Beweidingsduur	22
5.3 Problemen met weidegang	24
5.4 Groei van melkveebedrijven	24
5.5 Andere bedrijfsresultaten	26
5.5.1 Levensduur van melkkoeien	26
5.5.2 Antibiotica gebruik	26
5.6 Opvattingen van melkveehouders	27
5.6.1 Regulering van de melkveehouderij	27
5.6.2 Weiden: goed of slecht voor koeien	29
5.6.3 Weiden in de toekomst	30
5.6.4 Bedrijfsontwikkelingen	30
5.6.5 Houding	32
5.6.6 Investerings	36
5.6.7 Waardering van advies	37

6 Literatuur	39
Bijlage 1 Achterliggende resultaten	41
Bijlage 2 Telefonische enquête	45

Kernboodschappen

Koe verdwijnt uit de wei

- In 2013 liep 68% van de koeien in de wei, in 2006 was dit 83%, en boeren verwachten een verdere teruggang tot 58% in 2016.
- Van de koeien die zomers weiden is het aantal uren weidegang per jaar in 6 jaar tijd gemiddeld met 10% afgenomen.
- In 2012 waren 25% minder koeien zichtbaar in de wei¹ dan in 2006, in Noord-Nederland was dat zelfs 40% minder.
- Op bedrijven met meer dan 200 koeien worden de melkkoeien zelden geweid.

'Autonome ontwikkeling' is niet goed voor koeien

- De komende 5 jaar neemt de Nederlandse melkproductie ca. 20% toe, met naar verwachting een sterke groei en intensivering van bedrijven en een hogere melkproductie per koe tot gevolg.
- Op grotere en intensievere bedrijven en op bedrijven met een melkrobot lopen minder vaak de koeien in de wei.
- Als koeien (permanent) op stal lopen, gedragen zij zich minder natuurlijk, komen mastitis en klauwproblemen vaker voor en worden koeien minder oud.
- Weidegang loopt terug en 82% van de melkveehouders is van mening dat weidegang goed is voor melkkoeien.
- De melkproductie stijgt en het effect van een hogere productie op dierenwelzijn en diergezondheid vinden melkveehouders veel vaker negatief dan positief.

Boeren willen een 'grondgebonden melkveehouderij'

- Het overgrote deel van de melkveehouders heeft een passende hoeveelheid grond voor zijn melkkoeien; gemiddeld 1,7 melkkoe per ha.
- De melkveehouderij is nog steeds sterk aan grond gebonden en melkveehouders willen dit ook zo houden.
- Ruim de helft van de melkveehouders verwacht dat de overheid na afschaffing van de melkquotering de omvang van de melkveehouderij gaat reguleren.
- Als de overheid gaat reguleren verwachten de meeste melkveehouders dat er 'dierrechten' komen, maar ruim 51% geeft de voorkeur aan 'grondgebondenheid'.

Kansen

- Bedrijven met een melkrobot hebben vaak de koeien op stal, maar steeds vaker weten melkveehouders een melkrobot met weidegang te combineren.
- Landelijk komen steeds minder koeien zomers in de wei en als zij weiden is het minder uren per jaar, maar in Brabant en Limburg lijken deze trends gestopt.
- Zuivelbedrijven met een actief programma voor 'koeien in de wei' scoren hoger met het percentage bedrijven met de koeien in de wei.
- Melkveehouders willen grondgebonden blijven en de helft vindt dat boeren alleen meer koeien mogen houden als zij voldoende grond hebben. Van deze boeren heeft 88% zijn melkkoeien zomers in de wei.

¹ "Zichtbaarheid" is het percentage koeien in de wei vermenigvuldigd met het aantal uren weidegang per jaar.

Samenvatting

In 2015 wordt de door de EU ingestelde melkquotering afgeschaft.

- De afschaffing van het melkquotum in 2015 zal volgens diverse deskundigen leiden tot een 10% - 20% hogere melkproductie in Nederland. Door de recente groei van de veestapel is een grotere toename van de melkproductie zeker niet uitgesloten.
- Deze hogere melkproductie geeft een impuls aan de schaalvergroting en intensivering van bedrijven en de melkproductie per koe. Dierenwelzijn en diergezondheid zijn daar niet bij gebaat.

Om structuur te geven aan de melkveehouderij zonder quotering zijn verschillende opties voor het beleid² in beeld. Consequenties van drie beleidsopties zijn nader omschreven.

- Het **sectorplan** (met Kringloopwijzer en mestverwerking) maakt een sterke toename van de Nederlandse melkproductie mogelijk en draagt bij aan een hogere melkproductie per koe. De bedrijven groeien versneld door en de intensiteit (koeien per ha) neemt sterk toe. Het percentage koeien in de wei neemt fors af en mede hierdoor komen dierenwelzijn en diergezondheid onder druk te staan.
- Het systeem van **dierrechten** heeft vergelijkbare effecten als het sectorplan, met nog meer stimulans op een hoge melkproductie per koe. In tegenstelling tot het sectorplan zullen de bedrijven –ten opzichte van de afgelopen jaren– niet versneld doorgroeien en iets minder intensiveren.
- Bij een **grondgebonden** melkveehouderij is een beperkte groei van de melkproductie mogelijk. De stijging van de melkproductie per koe en de schaalvergroting zal niet anders zijn dan in de afgelopen jaren. De bedrijven zullen minder intensief worden. Koeien in de wei, dierenwelzijn en diergezondheid zijn gebaat bij dit scenario.

In de literatuur zijn relaties gevonden tussen weidegang en dierenwelzijn en diergezondheid.

- In de wei hebben melkkoeien meer mogelijkheden om zich natuurlijk te gedragen.
- Weidegang is gezonder voor melkkoeien voor wat betreft klauwproblemen en mastitis.
- Risico's voor besmetting vanuit het milieu -via lucht, water en bodem- zijn in de wei iets groter.
- Bij permanent opstallen kunnen koeien een constante voeding krijgen en –in het geval van een melkrobot- vaker worden gemolken.

Een telefonische enquête is uitgevoerd onder 500 melkveehouders. De belangrijkste resultaten worden hieronder opgesomd.

- De trend naar steeds meer koeien permanent op stal zet zich gestaag voort. In 2006 kwam 17% van de koeien niet meer buiten, dit was 25% in 2011 en 32% in 2013. De verwachting voor 2016 is dat 42% van de koeien niet meer buiten komt.

² De opties voor het beleid zijn beschreven in hoofdstuk 3.

- In Brabant-Limburg lopen de minste koeien in de wei, in en om het Groene Hart de meeste. De teruggang in weidegang is de afgelopen jaren het sterkst in Noord- en Oost-Nederland.
- Melkveebedrijven worden steeds groter en grotere bedrijven zijn intensiever:
 - Volgens deze enquête is het aantal bedrijven met meer dan 250 melkkoeien gegroeid van 0% in 2006 tot 1,6% in 2012, met een verwachting van 3,9% in 2016.
 - Bedrijven met minder dan 70 melkkoeien hebben een veebezetting van 1,4 koe per ha en bedrijven met meer dan 120 melkkoeien bijna 1,9 koe per ha.
- Grote bedrijven hebben minder vaak de koeien in de wei. Tot 90 koeien hebben de meeste bedrijven de koeien in de wei, boven 110 koeien meestal de koeien permanent op stal. En bedrijven met meer dan 200 koeien hebben zelden nog koeien in de wei.
- Op stal kunnen melkveehouders de koeien een geconditioneerde omgeving en een constante voeding bieden, met als resultaat een veel hogere melkproductie per koe; 8.580 ten opzichte van 7.988 kg per koe per jaar.
- Op 1/3 van de bedrijven met een melkrobot blijven de koeien permanent op stal. Op bedrijven met een 'traditionele' melkstal is dit slechts 20%.
- Aan zuivelbedrijven die weidegang stimuleren zoals Cono, Rouveen en FrieslandCampina, leveren relatief veel melkveebedrijven met de koeien zomers in de wei.
- Melkkoeien die in de wei komen, lopen daar minder dagen per jaar en minder uren per dag. Sinds 2006 is landelijk het aantal uren weidegang per jaar met ca. 10% afgenomen.
- Sinds 2006 is de zichtbaarheid van koeien in het landschap (percentage koeien in de wei aantal uren weidegang per jaar) gemiddeld met 25% afgenomen. In Noord-Nederland is de zichtbaarheid het sterkst afgenomen, bijna 40% koeien minder zichtbaar in het landschap.
- De mogelijkheden om te kunnen weiden, m.n. voldoende grasland rondom de boerderij, verschillen in Nederland. En de perceptie van wat boeren als 'voldoende grasland' ervaren, is een belangrijke reden voor het wel of niet weiden.
- Op bedrijven waar koeien zomers in de wei lopen, worden de koeien gemiddeld bijna 4 maanden ouder.
- Ruim de helft van de melkveehouders verwacht dat de overheid en slechts 1 op de 6 melkveehouders verwacht dat de zuivelindustrie na afschaffing van de quotering de melkveehouderij gaat reguleren.
- ALS de overheid ingrijpt, dan:
 - VERWACHTEN melkveehouders dat er dierrechten komen (39%), boven een verplichte mestverwerking (28%) en grondgebondenheid (27%).
 - GEVEN melkveehouders de VOORKEUR aan grondgebondenheid (51%) boven verplichte mestverwerking (32%) en dierrechten (17%).
- Van alle melkveehouders vindt 82% dat weidegang goed is voor melkkoeien. Van de melkveehouders met de koeien permanent op stal vindt ruim de helft weidegang goed voor melkkoeien.
- Veel melkveehouders vinden dat een hogere melkproductie een negatief effect heeft op zowel diergezondheid als dierenwelzijn.
- Veel melkveehouders investeren verbouw en nieuwbouw van hun stallen zodat ze meer koeien kunnen melken, maar kopen nauwelijks grond (voor voer en mest) aan en investeren niet in mestverwerking.
- Melkveehouders vinden de koe in de wei essentieel voor een aantrekkelijk landschap. En zonder koeien in de wei verslechtert het imago van de melkveehouderij. Maar gelijktijdig geeft 2/3 van de opstallers aan dat hun

bedrijfsvoering (koeien permanent op stal) geen effect heeft op het imago van de sector. Dit is opmerkelijk.

- Melkveehouders die hun koeien weiden zijn in het algemeen sterk intrinsiek gemotiveerd voor weidegang. Zij hebben de positieve effecten van koeien in de wei helder voor ogen en vinden een geringe weidepremie een mooie stimulans om koeien te weiden.
- Voor melkveehouders die hun koeien permanent op stal hebben is een weidepremie van 1 cent/kg niet voldoende om hun koeien weer te laten weiden.

1 Inleiding

De melkveehouderij is sterk in ontwikkeling. Dit komt onder andere door impulsen vanuit de samenleving (bijv. wensen ten aanzien van dierenwelzijn en diergezondheid), vanuit de verwerkers (bijv. behoud van het positieve imago van de melkveehouderij), vanuit de overheid (bijv. afschaffing van de melkquotering en het wijzigende mest- en ammoniakbeleid). De wijze waarop melkveehouders reageren op deze impulsen is afhankelijk van hun persoonlijke ambities en drijfveren, en – niet onbelangrijk – de wens om een inkomen te genereren. Enkele trends vanuit het verleden zijn aanleiding voor WakkerDier om CLM Onderzoek & Advies te vragen om mogelijke effecten van afschaffing van de melkquotering en de wijze waarop melkveehouders reageren te onderzoeken. Het onderzoek richt zich op de volgende hoofdvragen:

- Welk (voorgenomen) beleid heeft welke invloed op de omvang van melkveebedrijven na afschaffing van de melkquotering?
- Wat zijn consequenties van de afschaffing van de melkquotering en het (voorgenomen) beleid op de ontwikkeling van melkveebedrijven?
- Welke effecten heeft het weiden dan wel permanent opstallen op dierenwelzijn en diergezondheid?
- Hoe schatten veehouders de ontwikkelingen in de gehele melkveehouderijsector in op basis van hun ervaringen en expertise?

Dit onderzoek, uitgevoerd in de periode mei tot augustus 2013, is gebaseerd op literatuurstudie en een telefonische enquête, zie bijlage 1. Ruim 500 melkveehouders met meer dan 25 melkkoeien op gangbare en biologische bedrijven zijn geënuquêteerd. Bij de aselecte steekproef is rekening gehouden met de spreiding van bedrijven over het land zodat uitspraken over de verschillende regio's gerechtvaardigd zijn. Uit de bedrijfstechische resultaten bleek een goede overeenkomst tussen de geënuquêteerde bedrijven en de overzichten zoals jaarlijks door CBS gerapporteerd.

2 Afschaffing melkquotering

In 2015 wordt de melkquotering afgeschaft. Dit betekent dat de totale melkproductie niet meer gebonden is aan een maximumproductie. Naar verwachting zal in Nederland de melkproductie stijgen en de melkveehouderij groeien. Melkveehouders anticiperen hier al op; er zijn en worden overal in het land nieuwe stallen gebouwd.

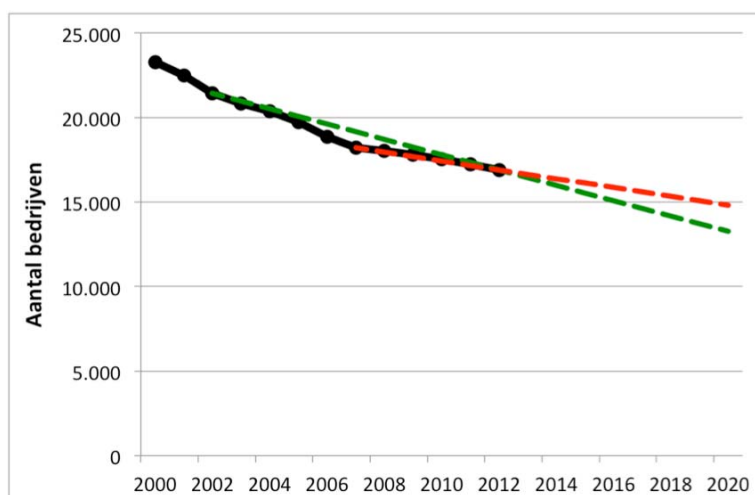
2.1 Melkproductie 10% - 20% hoger

Schattingen over de mogelijke toename van de landelijke melkproductie variëren van ca. 10 tot 20% in 2020 ten opzichte van 2015. In de praktijk betekent dit een kleinere toename van het aantal dieren, omdat ook de productie per koe ieder jaar iets toeneemt. Rougoor e.a. (2008) schetsen een overzicht van de literatuur over de groei van de melkveehouderij na afschaffing van de melkquotering. De schattingen in verschillende bronnen varieerden in 2008 van een groei van de Nederlandse melkproductie van circa 15% tot 35%. Op basis van deze literatuur komen Rougoor e.a. tot een 'waarschijnlijke groei' met 20%. Silvis e.a. (2009) berekenen dat de productie na afschaffing van de melkquotering in totaal 16% zal stijgen.

2.2 Veel minder melkveebedrijven

Naar verwachting van Silvis e.a. (2009) zal het aantal melkveebedrijven dalen naar 9.800 in 2020. Ter vergelijking, in 2012 bedroeg het aantal melkveebedrijven in Nederland circa 17.000. Dit betekent dus dat de productie per bedrijf, maar ook het aantal melkkoeien per bedrijf verder zal toenemen.

In onderstaande figuur is ter illustratie het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven in Nederland weergegeven. Daarbij is de tendens van de afgelopen 5 respectievelijk 10 jaar doorgetrokken naar 2020. Die extrapolaties komen uit op 13.000 – 15.000 gespecialiseerde melkveebedrijven. De verwachting van Silvis, 9.800 bedrijven in 2020, is dus gebaseerd op een veel groter aantal melkveehouders dat jaarlijks het bedrijf beëindigd. En daarmee zal de schaalvergroting nog veel sterker toenemen.

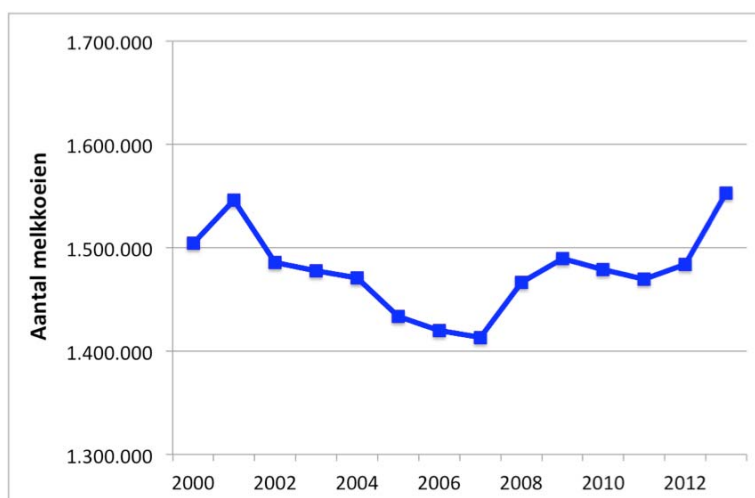

Afbeelding 2.1 Aantal Gespecialiseerde melkveebedrijven incl. prognose naar 2020 (rode lijn geeft prognose op basis van 2007-2012 en de groene op basis van 2002-2012).

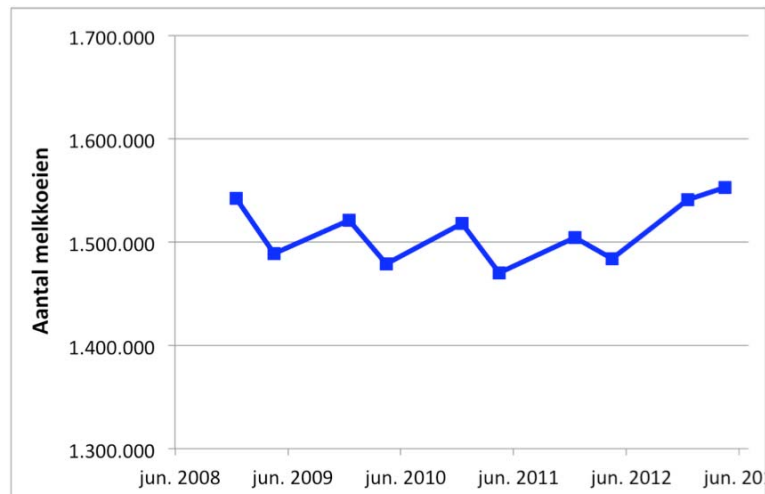
2.3 Meer melkkoeien

Van Grinsven e.a. (2012) geven aan dat rekening moet worden gehouden met een mogelijke toename van de melkproductie met 20% in 2020. Door een hogere melkproductie per koe is deze groei mogelijk met ca. 10% meer melkkoeien. Maar op basis van recente informatie van CBS over het aantal melkkoeien in Nederland, lijkt deze schatting aan de voorzichtige kant.

Het aantal melkkoeien is fors toegenomen. Zo waren er in het voorjaar van 2013 ca. 5% - 6% meer melkkoeien dan in de daaraan voorafgaande jaren, ondanks dat de melkproductie dit jaar en het volgende jaar nog steeds beperkt is door de melkquotering. Melkveehouders lijken derhalve te anticiperen op andere ontwikkelingen, bijv. de introductie van 'dierrechten'. Maar daarover later meer. Uit de tellingen van dieraantallen in het voor- en najaar blijkt dat deze (mogelijke) anticipatie zich heel recent lijkt voor te doen.

Afbeelding 2.2 Aantal melk- en kalfkoeien ≥ 2 jaar (bron: CBS).

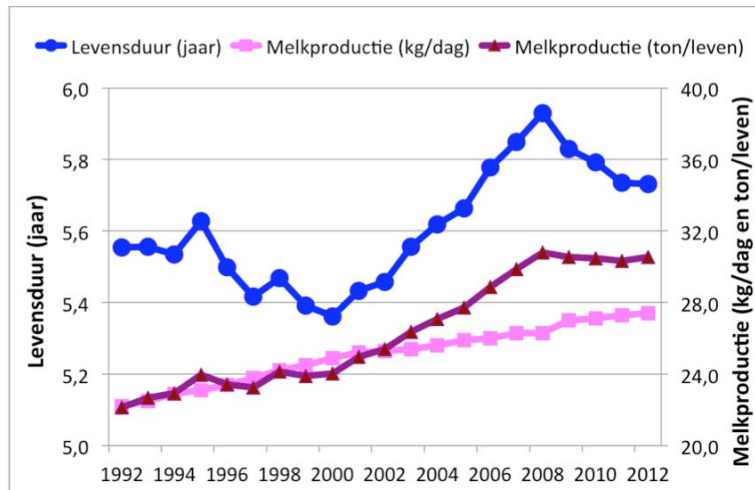

Afbeelding 2.3 Aantal melk- en kalfkoeien \geq 2 jaar, specificatie naar voor- en najaar (bron: CBS).

2.4 Levensduur en melkproductie

In afbeelding 2.4 zijn gegevens van CRV (Coöperatieve Rundvee Verbetering) over de levensduur, melkproductie per koe per dag en melkproductie gedurende het leven van melkkoeien weergegeven. Opvallend is het verloop van de levensduur van koeien sinds 1990. In eerste instantie liep de levensduur enigszins terug en van 2000 tot 2008 nam deze sterk toe met bijna een half jaar. Sindsdien daalt de levensduur opnieuw en is nu slechts 1,5 maand hoger dan 20 jaar geleden. In dezelfde periode is de melkproductie per koe geleidelijk toegenomen van ca. 22½ naar 27½ kg per koe per dag. De ontwikkelingen in levensduur en melkproductie per dag zorgen gezamenlijk voor de tendens van een toename in de levensproductie.

De melkproductie van koeien en het moment waarop koeien worden afgevoerd zijn in belangrijke mate gebaseerd op beslissingen van melkveehouders, deels ingegeven door externe factoren. Uit persoonlijke mededelingen van melkveehouders blijkt dat beleidswijzigingen met betrekking tot dierziekten en medicijngebruik soms grote effecten kunnen hebben. Zo heeft de aanscherping van het antibiotica gebruik tot gevolg dat melkveehouders bij ziekten eerder een dier zullen verkopen (laten slachten) dan antibiotica toepassen. Hoewel hierdoor de levensduur wordt verkort kan het zelfs vanuit oogpunt van dierenwelzijn een goede beslissing zijn.

Afbeelding 2.4 Levensduur en productie – per dag en gedurende hele leven – van melkkoeien (bron: CRV).

3 Voorgenomen beleid

De afschaffing van de melkquotering in 2015 roept de vraag op of alternatief regulerend beleid noodzakelijk is. Een eventuele uitbreiding van de melkveehouderij in Nederland kan immers nadelige gevolgen hebben voor het milieu, voor diergezondheid en dierwelzijn, en/of voor het maatschappelijk draagvlak van de sector. De afgelopen tijd zijn drie verschillende opties van regulerend beleid nadrukkelijk genoemd, die we hier nader toelichten.

3.1 Sectorplan

De landbouwsector heeft op 4 juli 2013 staatssecretaris Dijksema het sectorplan "Koersvast richting 2020: voortvarend in verantwoordelijkheid" overhandigd (LTO ea, 2013). Een uitwerking van dit plan voor de melkveehouderij is beschreven in het Plan van Aanpak voor de Zuivelketen "Kansen voor de Zuivelketen na 2015" (NZO en LTO, 2013). In dit plan van aanpak geven NZO en LTO aan hoe de sector de milieugevolgen van de verwachte uitbreiding van de zuivelsector denkt te ondervangen. Het plan gaat uit van een 10% tot 20% hogere melkproductie in Nederland in 2020 en omvat drie stappen:

- optimaal gebruiken van de plaatsingsruimte voor dierlijke mest in Nederland,
- verbeteren van de mineralenefficiëntie (gebruik van Kringloopwijzer), en
- verwerken van de overige mest en afzetten buiten de Nederlandse landbouw, mochten de eerste stappen onvoldoende blijken.

Het plan is gebaseerd op een 20% hogere melkproductie en wanneer het in zijn geheel wordt uitgevoerd is dat ook mogelijk. De voorziene groei van de gehele sector biedt verschillende mogelijkheden voor melkveehouders om hun bedrijf uit te breiden, afhankelijk van de lokale omstandigheden en regelgeving. Daarnaast hebben de maatregelen in het plan effecten op de (oriëntatie van de) bedrijfsontwikkeling van melkveebedrijven.

Verhoging van de nutriënten efficiëntie en het verwerken van dierlijke mest zijn maatregelen die een impuls geven aan permanent opstallen. Dit heeft te maken met de geconditioneerde omstandigheden op stal en de mogelijkheid om alle mest op te vangen en verwerken. Het plan van aanpak legt geen relatie tussen de beschikking over grond (in eigendom en pacht) en het aantal dieren dat kan worden gehouden. Hierdoor kunnen bedrijven uitbreiden zonder grond en zo sterk intensiveren.

3.2 Dierrechten

Staatssecretaris Dijksema heeft aangegeven 'dierrechten' te zullen invoeren als de sector zelf geen kans ziet aannemelijk te maken dat de milieudoelen t.a.v. fosfaat, ammoniak en broeikasgassen in de toekomst door de melkveehouderij zullen worden gerealiseerd. Een systeem van dierrechten betekent dat het aantal melkkoeien (en jongvee) in Nederland is begrensd, waarbij naar verwachting de huidige situatie als uitgangspunt wordt genomen.

Een systeem van dierrechten begrenst het aantal dieren, maar heeft geen enkel

(direct) effect op de hoeveelheid melk die mag worden geproduceerd. De voortgaande stijging van de melkproductie per koe per dag zal in een verhoogd tempo worden voortgezet. Feitelijk sturen dierrechten op een maximalisatie van de melkproductie per koe. Deze sterke focus op melkproductie vormt een risico voor dierwelzijn, diergezondheid, levensduur en antibiotica gebruik en zorgt voor een minder duurzame melkveehouderij.

Daarnaast zullen dierrechten, net als melkquota, op enige wijze verhandelbaar zijn. De uitgaven voor dierrechten die melkveehouders moeten doen om te kunnen uitbreiden, kunnen niet worden geïnvesteerd in een duurzamere melkveehouderij. Ook op deze indirecte wijze vormen dierrechten een risico voor het welzijn en de gezondheid van melkkoeien.

Melkveehouders die streven naar maximalisatie van de melkproductie per koe, willen melkkoeien nauwkeurig kunnen voeren. Op stal is dat beter mogelijk, waardoor een systeem van dierrechten een stimulans voor permanent opstallen vormt.

3.3 Grondgebondenheid

Een derde beleidsoptie is 'grondgebondenheid'. In een dergelijk systeem wordt het recht om melk te mogen produceren gekoppeld aan grond (zie Wijffels e.a., 2013). Dit betekent dat een melkveehouder alleen melk mag produceren als hij/zij daarvoor 'voldoende' grond beschikbaar heeft. Het criterium 'voldoende' kan op verschillende manieren worden ingevuld, Wijffels e.a. doen het op basis van mest. De gewassen op het land van een melkveehouder (in pacht of eigendom) hebben behoefte aan mest. En de toegestane melkproductie is gebaseerd op de mestbehoefte van alle gewassen gezamenlijk en de mestproductie van de dieren. Grondgebondenheid herstelt de kringloop "voer-dier-mest-bodem" op elk melkveebedrijf.

Als melkveehouders alle mest op eigen land kunnen gebruiken, dan is er geen behoefte aan mestverwerking en vanuit die insteek geen stimulans naar permanent opstallen. Ook een hogere melkproductie per koe wordt niet gestimuleerd, omdat de melkproductie gekoppeld is aan de gronden. En doordat melkveebedrijven over voldoende grond beschikken, zijn er goede mogelijkheden om de koeien in de zomer te weiden.

Een niet onbelangrijk neveneffect komt voort uit de mestbehoefte van de verschillende gewassen. Deze behoefte is veel groter voor gras dan voor maïs, waardoor grondgebondenheid een stimulans geeft om maïsland om te zetten in grasland. Grasland is gunstiger voor het milieu (minder uitspoeling van nutriënten en lager gebruik van gewasbeschermingsmiddelen), zorgt voor een hogere eiwitproductie (minder soja nodig) en is beter voor het bodemleven (meer organische stof). En melkveebedrijven die meer grasland hebben, kunnen de koeien gemakkelijker in de weide houden.

Met een systeem van grondgebondenheid is de melkveehouderij niet specifiek begrensd. Melkveehouders die grond kopen of pachten, van akkerbouwers of andere melkveehouders, kunnen meer melk produceren en zo een groei realiseren. Overigens zal het voor melkveehouders, gezien de druk op de Nederlandse grondmarkt, niet eenvoudig zijn om veel gronden te verwerven.

3.4 Samenvatting

In onderstaande tabel zijn de effecten van de drie beleidsopties samengevat in -, 0 en + en uitgedrukt ten opzichte van de ontwikkeling van de melkveehouderij in de afgelopen jaren met melkquotering. Deze effecten gelden niet voor elk bedrijf afzonderlijk, maar voor de sector als geheel.

Tabel 3.1 Effecten drie beleidsopties.

	Sectorplan*	Dierrechten	Grondgebonden
Melkproductie sector	++	+	+
Melkproductie per koe	+	++	0
Grootte van bedrijven	++	0	0
Intensiteit van bedrijven	++	+	--
Koeien in de wei	--	--	+
Dierenwelzijn	--	--	+
Diergezondheid	--	--	+
Duurzaamheid (PPP)	--	--	+

* Met Kringloopwijzer en mestverwerking

Het **sectorplan** (met Kringloopwijzer en mestverwerking) maakt een sterke toename van de Nederlandse melkproductie mogelijk en draagt bij aan een hogere melkproductie per koe. De bedrijven groeien versneld door en de intensiteit (koeien per ha) neemt sterk toe. Het percentage koeien in de wei neemt fors af en mede hierdoor komen dierenwelzijn en diergezondheid onder druk te staan.

Het systeem van **dierrechten** heeft vergelijkbare effecten als het sectorplan, met nog meer stimulans op een hoge melkproductie per koe. In tegenstelling tot het sectorplan zullen de bedrijven –ten opzichte van de afgelopen jaren– niet versneld doorgroeien en iets minder intensiveren.

Bij een **grondgebonden** melkveehouderij is een beperkte groei van de melkproductie mogelijk. De stijging van de melkproductie per koe en de schaalvergroting zal niet anders zijn dan in de afgelopen jaren. De bedrijven zullen minder intensief worden. Koeien in de wei, dierenwelzijn en diergezondheid zijn gebaat bij dit scenario.

4 Weiden en opstallen in relatie tot dierenwelzijn en diergezondheid _____

Binnen Nederland is relatief weinig onderzoek gedaan naar de effecten van beweiding en permanent opstallen op dierenwelzijn en diergezondheid. In 2005 hebben Van den Pol e.a. de dan bekende relaties beschreven in het rapport 'Weidegang in beweging' (Van den Pol, 2005). De belangrijkste relaties uit dit rapport lichten we nader toe. Daarnaast gaat dit hoofdstuk in op recente literatuur die deze relaties verder kunnen duiden.

4.1 Dierenwelzijn

Welzijn van dieren omvat aspecten als gezondheid en gedrag, maar ook pijn, stress, etc. Een belangrijk aspect van dierenwelzijn is het kunnen uitoefenen van de natuurlijke gedragingen. Het gaat hierbij om de behoeften aan voedsel, water en rust, maar ook om behoeften als beweging, sociaal gedrag en spel. Weidegang heeft in vergelijking met de situatie in een ligboxenstal betere mogelijkheden voor natuurlijke gedragingen. Koeien kunnen in de wei een veilige afstand van elkaar houden en ze kunnen elkaar gemakkelijk ontwijken. Daarnaast kunnen ze in de wei goed bronstgedrag vertonen (elkaar bespringen), onbelemmerd gaan staan en in elke gewenste houding gaan liggen op een comfortabele ondergrond (Van den Pol, 2005). De Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) geeft in haar nota over weidegang uit 2006 aan dat koeien in de wei meer mogelijkheden hebben om natuurlijke gedragingen te uiten en dat weidegang beter tegemoet komt aan de biologische behoeften van de koe. Zo kunnen melkkoeien in de wei hun 'onderzoeksdrijf' beter bevredigen, zijn er uitwijkmogelijkheden en kunnen ze beter staan en liggen. Bij weidegang hebben koeien ook meer tijd voor het herkauwen en allerlei aandoeningen herstellen sneller (KNMvD, 2006).

Een kritische kanttekening bij weidegang is het feit dat koeien in de wei meer bloot staan aan regen en zon. Bij hoge temperaturen kan dit hittestress opleveren. Een oplossing daarvoor is het bieden van schaduwgelegenheid of koeien de mogelijkheid geven bij hitte naar binnen te gaan.

De meeste nadelen of risico's van weidegang met betrekking tot dierenwelzijn en/of diergezondheid zijn via het management relatief eenvoudig weg te nemen, dit in tegenstelling tot enkele nadelen bij permanent opstallen. Die vergen een complete aanpassing van het huisvestingssysteem en daardoor forse investeringen. Zie hiervoor ook de passage "*Nieuwe bedrijfssystemen*".

Nieuwe bedrijfssystemen

Bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijfssystemen worden de kwaliteiten van de leefomgeving in de wei vaak als vertrekpunt genomen. Dit heeft onder andere geleid tot vrijloopstallen. In deze stallen kunnen melkkoeien in een grote ruimte met compost als strooisel vrij rond lopen en op elke willekeurige plaats een rustplaats vinden. Doordat de koeien in deze ingestrooide stallen over relatief veel ruimte kunnen beschikken (variërend van 12 tot 20 m² per dier), zijn veel natuurlijke gedragingen in deze stal mogelijk, met uitzondering van grazen.

Een ander concept waaraan wordt gewerkt is de koeientuin. In deze stal wordt gras geteeld op verticale wanden en er groeien bomen en struiken. De koeien kunnen van het gras vreten en op die wijze tegemoet komen aan het natuurlijke graasgedrag. Voor het overige is de uitvoering van de koeientuin in essentie niet anders dan van een normale ligboxenstal (of vrijloopstal).

De hiervoor genoemde stalsystemen zijn nog in onderzoek. Momenteel worden meer duurzame, welzijnsvriendelijke melkveestallen gerealiseerd. Zij zijn vaak uitgevoerd met meer ruimte per dier en met een rubberbekleding van de vloeren. Deze stallen zijn substantieel beter voor het dierenwelzijn. Op dit moment is nog slechts 3% van de stallen welzijnsvriendelijk uitgevoerd (Reijs, 2013).

4.2 Diergezondheid

Het belang van weidegang voor de diergezondheid kent verschillende aspecten.

Weidegang verlaagt de kans op bacteriële infecties zoals mastitis vanwege de lagere besmettingsdruk. Ook is er in de wei een geringere kans op speentrappen. Daar staat tegenover dat de zomerwringvlieg alleen buiten voorkomt; opstallen kan dus zomerwring (een vorm van uierontsteking) voorkomen. Maar in zijn totaliteit heeft weidegang een positieve invloed op de uiergezondheid.

Weidegang bevordert ook de klauwgezondheid van melkkoeien. Door de hogere infectiedruk komen bepaalde klauwaandoeningen in de stal vaker voor. De EFSA (2009) stelt dat pootgebreken het grootste welzijnsprobleem is in de melkveehouderij en dat opstallen hier een belangrijke oorzaak kan zijn. De nadelige gevolgen en risico's voor been- en locomotiestoornissen zijn volgens de risicobeoordeling van de EFSA bij ligboxenstallen (met roostervloer of dichte vloer) bijna tienmaal groter dan bij weidegang. Daarnaast stelt de EFSA dat koeien die jarenlang worden opgesteld ook een verhoogd risico hebben op complicaties bij de geboorte, het niet afscheiden van de placenta na het kalven, baarmoederontsteking en metabolische aandoeningen zoals ketose (EFSA, 2009).

Tabel 4.1 Effect van beweiding* en opstallen op diergezondheid en dierenwelzijn (Bron: Van den Pol (2005)).**

	O	B	Z	SF
Natuurlijk gedrag	++	++	+	+
Kuddegedrag	++	+	+/-	+/-
Individuele afstand	++	+	-	-
Agressie	++	+	+/-	+/-
Sociaal likken	+	+	+	+
Voeropname gedrag	++	+	+	+
Opstaan / Liggen	++	+/-	-	-
Bronstgedrag	++	+	-	-
Luchtverontreiniging	+/-	+/-	+/-	+/-
Overdracht pathogenen	+/-	+/-	+	+
Kans op zonnebrand	+/-	+/-	++	++
Ziek door slotwater	+/-	+/-	++	++
Uiergezondheid	++	+	+/-	+/-
Klauwgezondheid	++	+	-	-
Rantsoen	+/-	+	++	++

Vervolg tabel 4.1

	O	B	Z	SF
Klimaat	+	+	+/-	+/-
Loopafstanden	++	++	+	+
Ondergrond liggen	++	+	-	-
Frequente melken	+/-	+	++	++

* O = Onbeperkt (dag en nacht) weiden; B = Beperkt (overdag) weiden;

** Z = Zomerstalvoeren, dagelijks vers gras; SF = Summer Feeding, dagelijks 'winterrantsoen'.

In de wei is er een risico op besmetting met specifieke pathogenen, zoals maagdarmpwormen, longwormen en leverbot. De kans op overdracht van besmettelijke ziekten, zoals Bovine Virus Diarree, kan bij beweiding groter zijn dan bij opstallen, door *over-de-draad-contacten* met besmet vee van naburige bedrijven. Deze risico's lijken in de praktijk echter zelden tot substantiële diergezondheidsproblemen te leiden (Van den Pol, 2005).

Uit recent Deens onderzoek blijkt dat het wel of niet weiden van de koeien een relatie heeft met het percentage sterfte gevallen³. Dit onderzoek vond plaats op 391 melkveebedrijven met meer dan 100 koeien. Uit dat onderzoek (Burow, 2011) blijkt een lagere sterfte bij weidegang (4,8%) ten opzichte van permanent opstallen (6,0%). En bij zeer beperkte weidegang was de sterfte hoger dan bij bedrijven waar de koeien meer uren per dag in de wei liepen.

4.3 Samenvatting

De wei biedt koeien meer mogelijkheden om zich natuurlijk te gedragen en de ziektedruk is buiten geringer. Hierdoor hebben koeien in de wei gezondere klauwen en uiers. Daarnaast blijkt dat koeien die permanent op stal lopen risico lopen om eerder dood te gaan. Weidegang heeft ten opzichte van permanent opstallen ook nadelen zoals kans op zonnebrand en verhoogd risico op ziekte insleep via dier-dier-contact, het water en de lucht. Daarnaast is het technisch – in verband met optimale voeding en melken met een melkrobot – gemakkelijker als de dieren permanent op stal lopen. Veel nadelen van weidegang zijn met enkele managementmaatregelen goed te ondervangen.

³ Definitie van 'sterfte': dieren die op bedrijf zijn gestorven en geëuthanaseerd.

5 Enquête melkveehouderij _____

Deze enquête naar ontwikkelingen in de melkveehouderij is een vierde enquête in een reeks die CLM Onderzoek en Advies sinds 2006 heeft uitgevoerd. In alle enquêtes zijn een groot aantal dezelfde vragen opgenomen waardoor ook betrouwbare trends over de periode 2006-2013 zijn te beschrijven.

5.1 Stand van zaken beweiding

5.1.1 Weiden/Opstallen

Het aantal bedrijven dat de koeien zomers in de wei laat, loopt gestaag terug. In de afgelopen 7 jaar is dit verminderd van 86% naar 76%. De trend naar minder bedrijven met de koeien in de wei zet zich geleidelijk door. De trend van het percentage koeien in de wei, loopt nog sterker terug doordat relatief veel grote bedrijven – met veel melkkoeien – hun koeien permanent op stal houden.

In de periode 2006-2008 heeft het project Koe & Wij gewerkt aan de bewustwording voor het belang van weidegang onder melkveehouders. In 2007 was weidegang iets toegenomen, mogelijk te danken aan een iets groter bewustzijn. Sindsdien zijn er sectorinitiatieven gestart zoals Stichting Weidegang en een – vrijwel sectorbrede – premie voor weidemelk, maar is weidegang geleidelijk verminderd. Daarmee is niet te zeggen dat deze initiatieven geen effect hebben, mogelijk was weidegang zonder deze initiatieven nog verder afgenomen.

Tabel 5.1 Percentage bedrijven met beweiding van melkkoeien en/of jongvee.

	Totaal		Beweiding gespecificeerd			
	Melkkoe binnen	Melkkoe buiten	Geen beweiding	Nee, alleen jongvee	Ja, alleen melkkoeien	Ja, melkkoeien én jongvee
2006	13	86	11,1	2,2	15,1	71,7
2007	12	88	10,8	1,3	13,5	74,2
2010	18	82	13,3	4,3	13,3	69,0
2011	19	81	13,0	6,1	13,2	67,7
2012	22	77	14,8	7,5	12,4	64,7
2013*	23	76	-	-	-	-

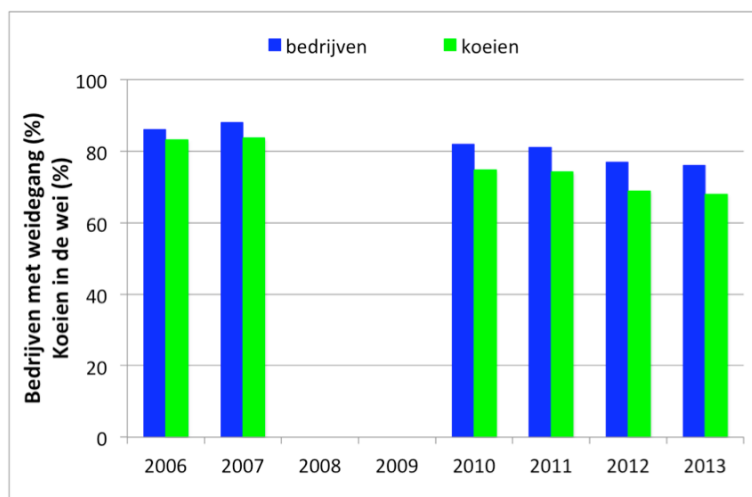
* Ten tijde van de enquête was niet altijd duidelijk of jongvee in 2013 zou worden geweid.

Opmerkelijk uit deze cijfers is de toename van het percentage bedrijven dat alleen het jongvee in de wei heeft. Dit is een belangrijk resultaat want uit praktijkervaring blijkt dat een kalf moet leren grazen om als melkkoe voldoende gras te kunnen vreten (Pellikaan, 2011). Een hoger percentage bedrijven met alleen het jongvee in de wei en een lager percentage bedrijven met alleen de melkkoeien in de wei is met deze achtergrond hoopgevend.

Tabel 5.2 Percentage melkkoeien permanent op stal (deze enquête en CBS).

	Melkkoeien binnen	Melkkoeien binnen (CBS)
2006	16,9	20
2007	16,3	20
2010	25,2	26
2011	25,8	29
2012	31,1	30
2013	32,0	-

Met name de grotere bedrijven zien af van weidegang en houden de koeien permanent op stal. Hierdoor is het percentage koeien dat in de wei komt nog sterker afgenomen. In 2013 kwam 32% van de melkkoeien niet meer in de wei.

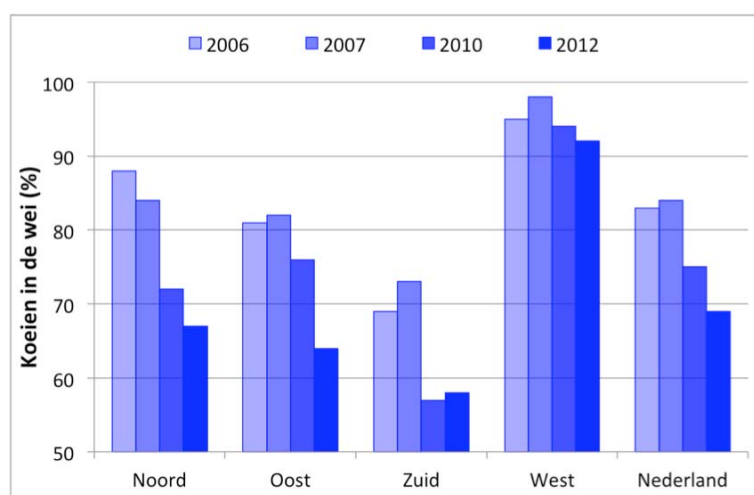

Afbeelding 5.1 Bedrijven met weidegang (%) en koeien in de wei (%).

In afbeelding 5.1 zijn de trends naar minder bedrijven met weidegang en naar minder koeien in de wei duidelijk zichtbaar. Gedurende de periode 2006 – 2008 is het project Koe & Wij uitgevoerd. Daarbinnen zijn twee enquêtes uitgevoerd waarmee de situatie in 2006 en 2007 in kaart is gebracht. Daaruit is destijds de conclusie getrokken dat het project een positief effect had of op zijn minst leek te hebben op het percentage bedrijven met de koeien in de wei.

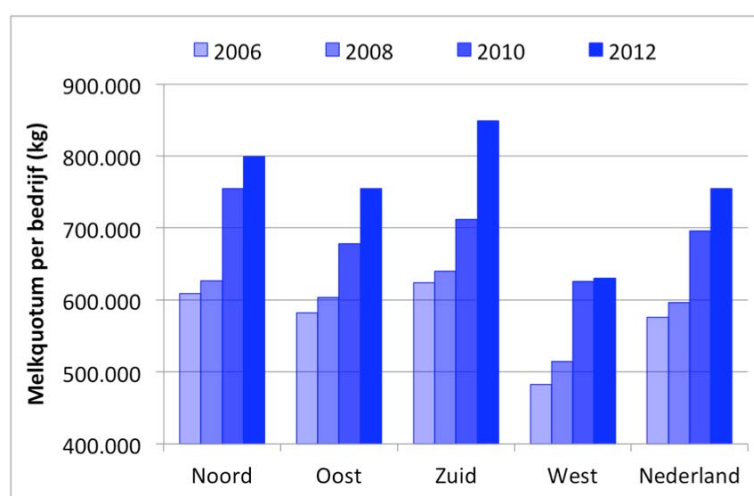
5.1.2 Weiden/Opstallen in de regio

In Nederland als geheel loopt het weiden van melkkoeien terug, maar er zijn grote regionale verschillen. Van oudsher lopen in regio Zuid (Noord-Brabant en Limburg) weinig koeien in de wei. Dit komt door de hoge veedichtheid (melkvee, varkens en pluimvee) en de qua oppervlakte relatief kleine bedrijven. Het is opvallend sinds 2010 het percentage koeien in de wei in regio Zuid stabiel lijkt te zijn.

Afbeelding 5.2 Koeien in de wei in de regio's (%).

In regio West (Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland) lopen op vrijwel alle bedrijven de koeien in de wei; meer dan 90%. Maar ook daar is sprake van teruggang. Die teruggang in percentage koeien in de wei is in de regio's Noord (Groningen, Friesland en Drenthe) en Oost (Flevoland, Gelderland en Overijssel) het sterkst. Zo liep in 2006 in regio Noord nog 88% van de koeien zomers in de wei en dit is gedaald tot 67% van de koeien in 2012.

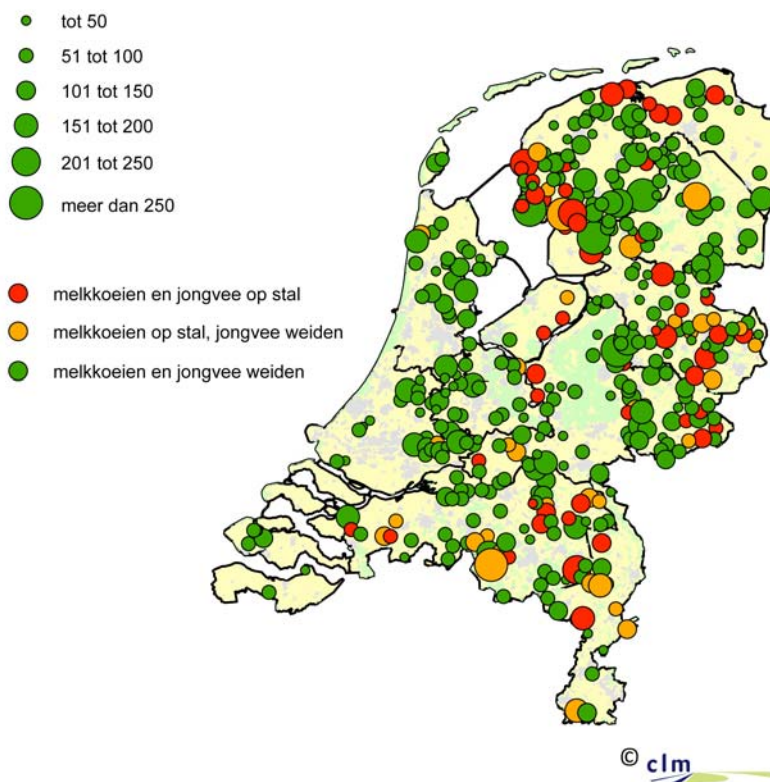

Afbeelding 5.3 Grootte van melkveebedrijven in de regio's (kg melkquotum per bedrijf).

Gezocht is naar redenen voor de vermindering van weidegang in de verschillende regio's. Vaak wordt de bedrijfsgrootte aangemerkt als een belangrijke reden. Tussen 2006 en 2012 is het melkquotum per bedrijf met gemiddeld 31% toegenomen. De grootste toename (36%) was in Zuid en leidde tot 7%⁴ minder koeien in de wei. In Noord was de toename in melkquotum 31% en nam het percentage koeien in de wei af met 14%.

⁴ Dit is een vermindering van het absolute percentage bedrijven met de koeien in de wei.

aantal melkkoeien in combinatie met type weidegang

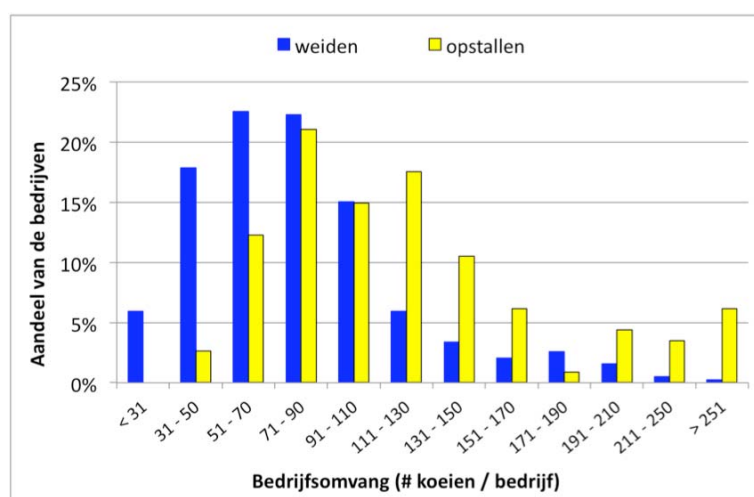

Afbeelding 5.4 Verdeling van bedrijven met weidegang en permanent opstallen over Nederland.

In afbeelding 5.4 zijn de bedrijven met weidegang en permanent opstallen weergegeven, in combinatie met de bedrijfsomvang. Duidelijk zichtbaar zijn de gebieden waar relatief veel koeien permanent op stal staan; Oost-Brabant, Noord-Limburg, Achterhoek, Twente, Flevoland, Zuidwest Friesland, Noord-Friesland en Noord-Groningen.

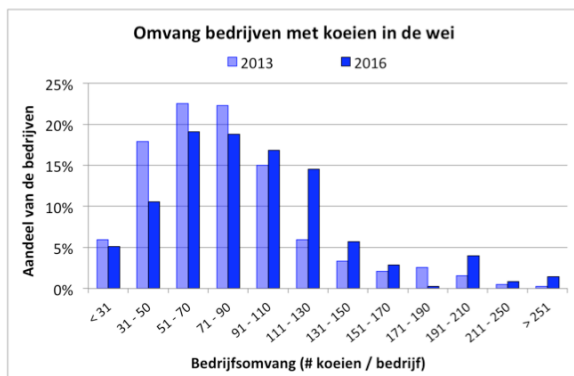
5.1.3 Weiden/Opstallen en bedrijfsgrootte

Uit deze enquête is een indeling in grootteklassen gemaakt en een opsplitsing naar weiden en opstallen. Melkveebedrijven met de koeien permanent op stal zijn gemiddeld aanzienlijk groter; 125 koeien per bedrijf ten opzichte van 82 koeien per bedrijf.

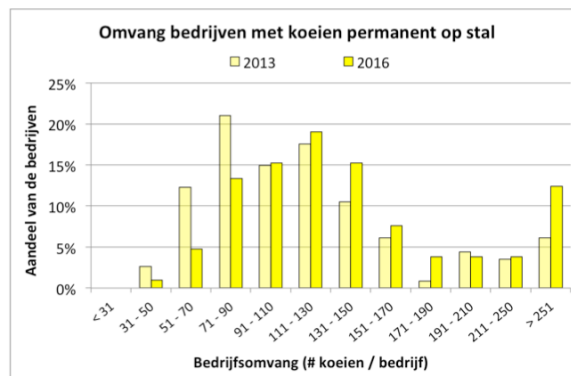

Afbeelding 5.5 Bedrijven met weidegang en permanent op stal in 2013 uitgesplitst naar bedrijfsgrootte.

Uit bovenstaande figuur blijkt dat de meeste bedrijven tot 110 koeien de koeien zomers in de wei laten lopen. Bijna de helft van de bedrijven met de koeien in de wei heeft minder dan 70 koeien. En de helft van de bedrijven met de koeien permanent op stal heeft meer dan 110 koeien. Er is dan ook een duidelijke relatie tussen weidegang/opstallen en het aantal koeien op het bedrijf.

Afbeelding 5.6 Bedrijven met weidegang in 2013 en bedrijfsgrootte 2013 en 2016.

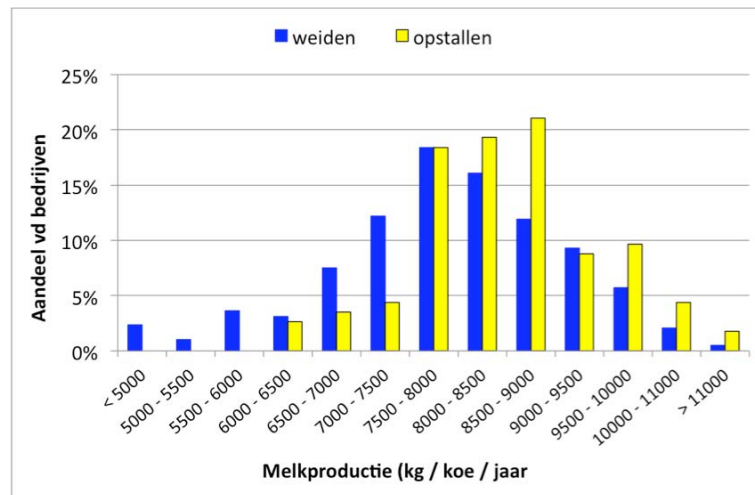

Afbeelding 5.7 Bedrijven met koeien op stal in 2013 en bedrijfsgrootte in 2013 en 2016.

De melkveehouders is gevraagd naar het aantal melkkoeien op het bedrijf in 2016. Deze resultaten zijn uitgesplitst en weergegeven in afbeeldingen 5.6 en 5.7. Het percentage kleinere bedrijven met de koeien in de wei neemt duidelijk af ten faveure van het percentage bedrijven met 90 tot 150 melkkoeien. Deze ontwikkeling gaat bij de bedrijven met de koeien permanent op stal veel sterker. Daar neemt tot 90 melkkoeien het percentage bedrijven fors af en neemt met name het percentage zeer grote bedrijven fors toe.

5.1.4 Weiden/Opstallen en melkproductie

Op bedrijven met de koeien permanent op stal is de melkproductie veel hoger. Gemiddeld produceren deze koeien jaarlijks bijna 6000 kg meer; 8.580 ten opzichte van 7.988 kg. Een hogere melkproductie bij koeien op stal blijkt ook uit andere onderzoeken en is voor melkveehouders een belangrijke motivatie om de koeien permanent op stal te houden.

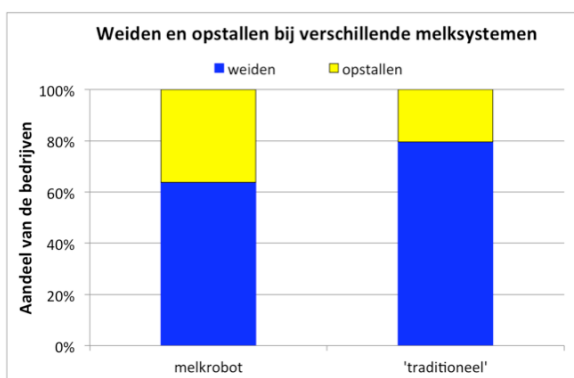

Afbeelding 5.8 Bedrijven met weidegang en permanent opstallen uitgesplitst naar melkproductie per koe.

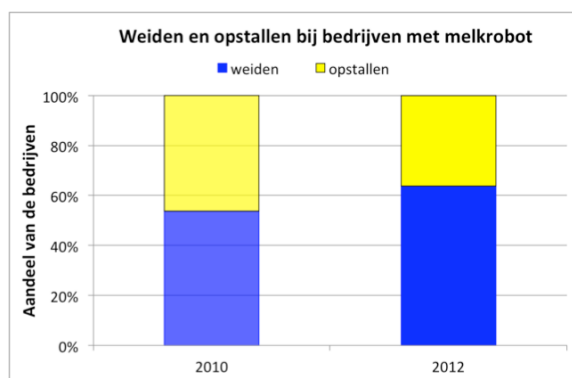
Uit deze enquête blijkt ook dat bedrijven met de koeien zomers in de wei een zeer lage tot een heel hoge melkproductie per koe per jaar realiseren. De variatie in melkproductie is bij bedrijven met de koeien permanent op stal hebben veel minder groot. De meer geconditioneerde omstandigheden op stal en het constante voer zijn daarvoor verantwoordelijk.

5.1.5 Weiden/Opstallen en melkrobot

In 2012 had 16% van alle bedrijven een melkrobot (Automatisch Melk Systeem). Bedrijven met de koeien zomers in de wei hebben minder vaak (13%) een melkrobot dan bedrijven met de koeien permanent op stal (25%). Koeien op stal en een melkrobot gaan vaak samen op.

Afbeelding 5.9 Weiden en opstallen op bedrijven met 'traditionele' melkstal of 'melkrobot'.

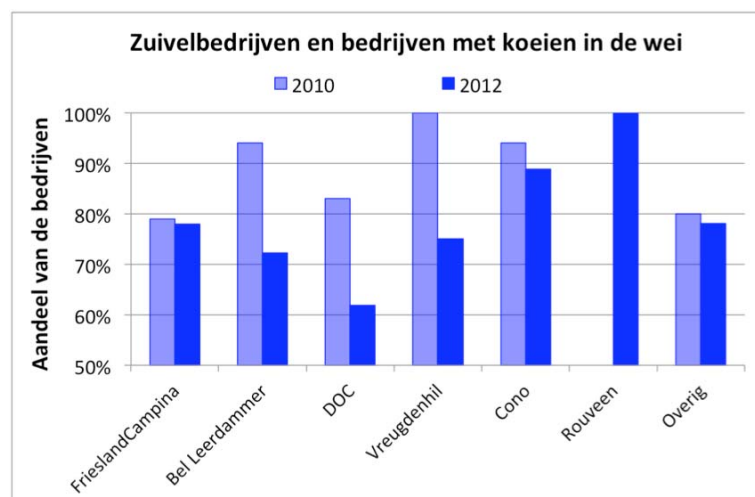

Afbeelding 5.10 Weiden en opstallen in 2010 en 2012 op bedrijven met een 'melkrobot'.

Uit de vergelijking van bedrijven met een melkrobot en een 'traditionele' melkstal blijkt dat op een bedrijf met een melkrobot de koeien vaker op stal blijven; 36% ten opzichte van 20% (afbeelding 5.9). Er is dus een duidelijke relatie tussen melkrobot en permanent opstallen. Uit de enquête blijkt ook steeds meer belangstelling voor weidegang op bedrijven met een melkrobot (afbeelding 5.11). Had in 2010 ruim de helft van de bedrijven met een melkrobot de koeien zomers in de wei, in 2012 is dit toegenomen tot bijna tweederde.

5.1.6 Weiden/Opstallen en zuivelfabriek

Ruim 75% van de bedrijven uit deze enquête levert de melk aan FrieslandCampina. Alle andere zuivelbedrijven hebben –in deze enquête- ieder een marktaandeel van minder dan 7%.

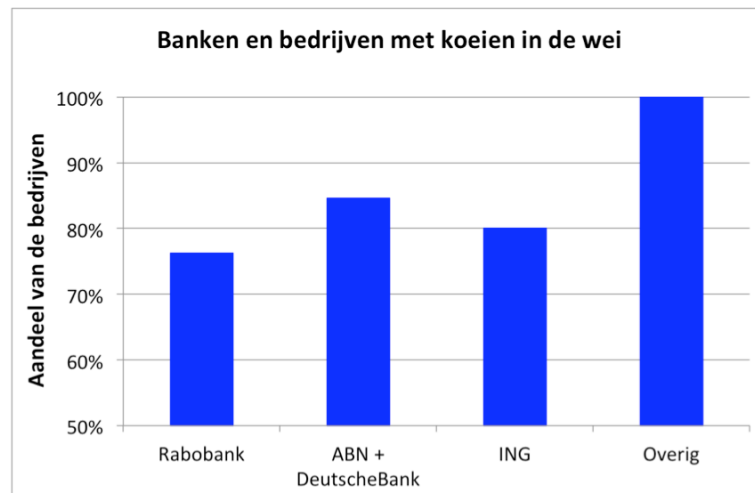
Afbeelding 5.11 Weidegang op bedrijven die aan verschillende zuivelbedrijven leveren.

Het percentage melkveebedrijven met zomers de koeien in de wei is bij FrieslandCampina de afgelopen twee jaar vrijwel gelijk gebleven op 79% - 78%. Bij Bel Leerdammer, DOC en Vreugdenhil lijkt het percentage bedrijven met weidegang afgenomen, maar daarover kan -door de relatief kleine aantallen melkveebedrijven die

aan deze zuivelfabrieken leveren- geen zekerheid worden gegeven. Zuivelbedrijven die al langere tijd actief zijn om weidegang te stimuleren zoals Cono, Rouveen en FrieslandCampina, scoren relatief gunstig in 2012.

5.1.7 Weiden/Opstallen en financier

Het overgrote deel van de melkveebedrijven (83%) in deze enquête heeft de Rabobank als financier. Alle andere banken hebben een gering marktaandeel.

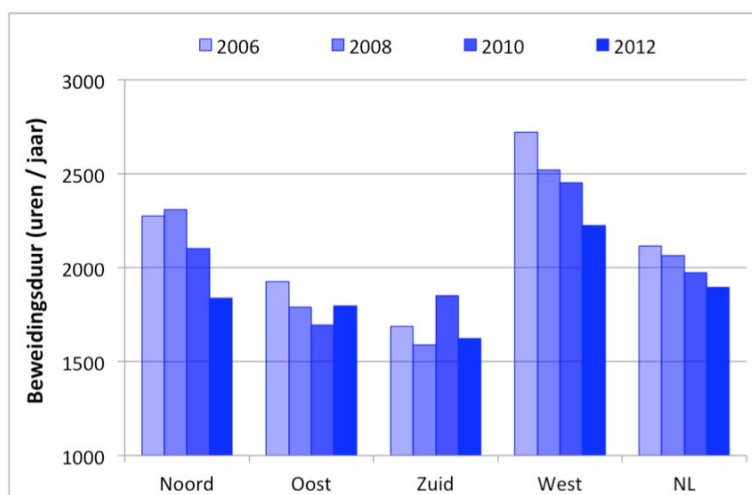

Afbeelding 5.12 Weidegang op bedrijven met verschillende banken als financier.

Van de melkveebedrijven met Rabobank als financier heeft 76% de koeien zomers in de wei. Dat is net beneden het landelijk gemiddelde van 77%. Opmerkelijk is dat alle andere banken meer bedrijven met weidegang financieren. De verschillen zijn gering en daarom is het belangrijk te realiseren dat deze enquête bij 500 melkveehouders is afgenomen.

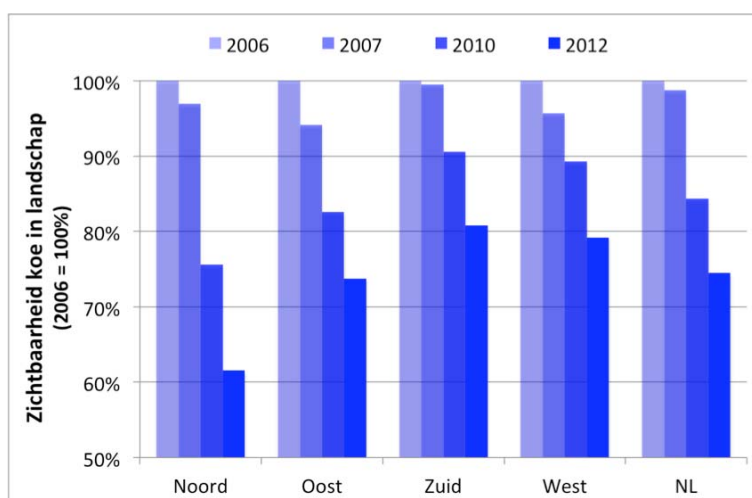
5.2 Beweidingsduur

Bedrijven die de koeien weiden, laten hun melkkoeien steeds minder dagen per jaar en uren per dag in de wei (zie bijlage 1). Opvallend is dat in de regio's Zuid en Oost deze trend het minst sterk is. Het lijkt haast alsof daar op veel bedrijven een zeker minimum van weidegang is bereikt. En het is ook mogelijk, gezien andere resultaten uit dit onderzoek, dat veel melkveehouders met de koeien in de wei in regio Zuid (en Oost) sterk gemotiveerd zijn om koeien te weiden, maar door de beperkingen op het bedrijf niet meer dagen per jaar en/of uren per dag kunnen weiden.

Afbeelding 5.13 Beweidingsduur (uren per jaar) op bedrijven met de koeien in de wei.

Melkveehouders die hun koeien weiden zitten gemiddeld royaal boven de criteria die de zuivel momenteel voor weidegang en daarmee voor de weidepremie hanteert (120 dagen x 6 uur per dag). Het gemiddelde aantal uren dat melkkoeien op bedrijven met weidegang per jaar weiden is in de periode 2006 – 2012 gedaald met 220 uur tot bijna 1900 uur per jaar. Dit is een daling van ca. 10% in 6 jaar tijd.

Afbeelding 5.14 Zichtbaarheid melkkoeien in het landschap ten opzichte van 2006 (percentage koeien in de wei aantal uren weidegang per jaar).

Het percentage koeien dat in de wei loopt is afgenomen en zij lopen minder uren per jaar in de wei. Daardoor is de zichtbaarheid van koeien in het landschap sterk afgenomen. Dit blijkt uit de combinatie van de indicatoren 'uren weidegang per jaar' met 'percentage koeien dat in de wei loopt'. Dit resultaat is in afbeelding 5.14 weergegeven.

Sinds 2006 is de zichtbaarheid van koeien in het landschap (percentage koeien in de wei x aantal uren weidegang per jaar) gemiddeld met 25% afgenomen. In Noord-Nederland is de zichtbaarheid het sterkst afgenomen, bijna 40% koeien minder zichtbaar in het landschap.

5.3 Problemen met weidegang

Melkveehouders die zomers de koeien weiden is gevraagd welke problemen zij ervaren met weidegang. Weinig problemen kwamen spontaan naar voren. Het vaakst werden genoemd:

- Weersinvloeden (38)
- Huiskavel (36)
- Graskwaliteit (21)
- Arbeid (13)

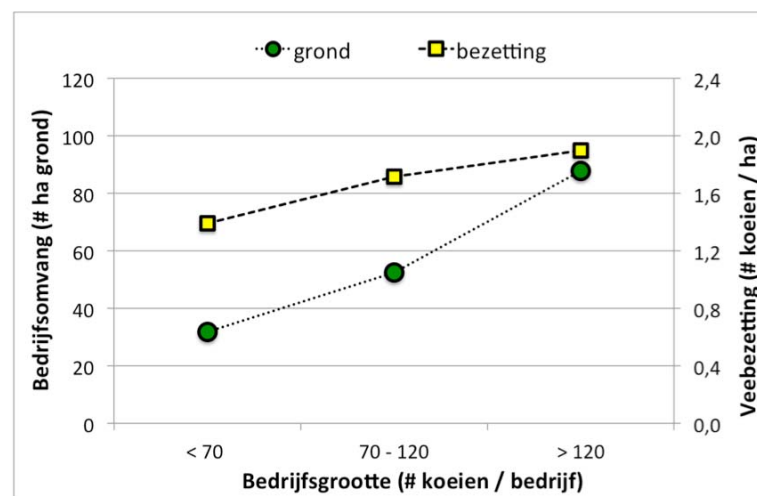
Aan de melkveehouders die de koeien op stal houden is gevraagd waarom zij (destijds) zijn overgegaan op permanent opstallen.

- Huiskavel te klein (32)
- Optimalisatie voeding (22)
- Aanschaf melkrobot (21)
- Kost teveel arbeid (21)
- Gemak (19)
- Gelijkmatische melkproductie (17)

Een slechte verkaveling zorgt voor problemen bij het weiden en is voor een aantal bedrijven een van de motivaties geweest om koeien permanent op stal te houden. Kijken we naar de bedrijven die momenteel de koeien permanent op stal hebben, dan hebben die ook veel minder beweidbare huiskavel per koe beschikbaar dan de bedrijven die de koeien weiden. Dat laat onverlet dat de perceptie van wat een te kleine huiskavel is, sterk verschilt tussen melkveehouders. Zo hebben in regio Noord melkveehouders met de koeien op stal gemiddeld meer huiskavel per koe beschikbaar dan in regio Zuid de melkveehouders met de koeien in de wei. Ofwel wat in Noord een te kleine huiskavel is waardoor koeien permanent op stal blijven, is in Zuid meer dan voldoende voor beweiding. Dit is duidelijk een verschil in perceptie en heeft veel meer met de houding ten opzichte van weidegang dan met de feitelijke (on)mogelijkheden om te kunnen weiden te maken.

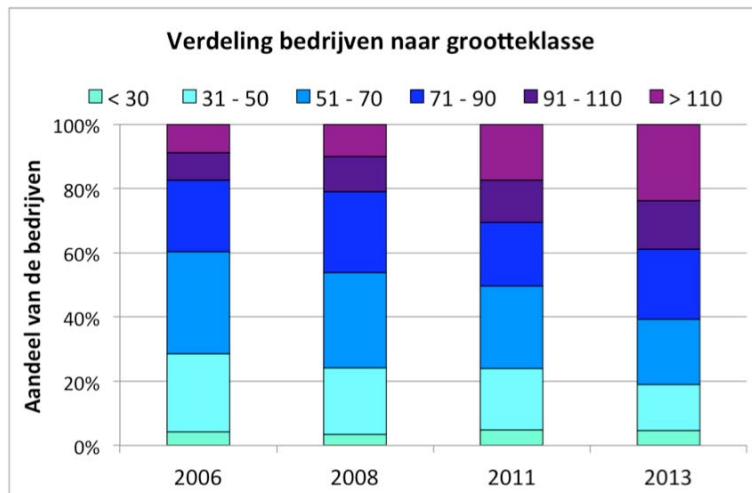
5.4 Groei van melkveebedrijven

De omvang van melkveebedrijven is de afgelopen decennia fors toegenomen. Uit CBS-data blijkt dat melkveeouders in 1975 minder dan 25 melkkoeien hadden en nu -een kleine 40 jaar later- ruim 80 melkkoeien (zie bijlage 1).

Afbeelding 5.15 Bedrijfsomvang (# hectare) en veebezetting (# koeien/ha) op bedrijven met een verschillend aantal koeien.

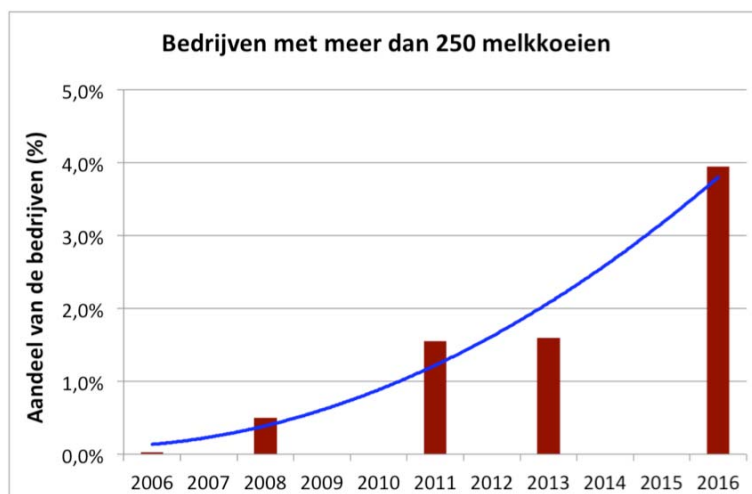
Opvallend is dat juist grote melkveebedrijven (met veel koeien) relatief weinig grond hebben (afbeelding 5.15). De veebezetting, het aantal melkkoeien per ha, is daardoor op de grote bedrijven hoger dan op de kleinere bedrijven. Gemiddeld hebben de bedrijven met minder dan 70 melkkoeien een veebezetting van 1,4 koe per ha en bedrijven met meer dan 120 melkkoeien bijna 1,9 koe per ha. Deze ontwikkelingsrichting, een sterkere groei in aantal koeien dan oppervlakte grond, is een bewuste keuze van melkveehouders. Het gevolg is dat zij daardoor steeds moeilijker zomers hun koeien kunnen weiden en een deel van hun mest moeten afvoeren.

Afbeelding 5.16 Verdeling van bedrijven naar grootte (# koeien / bedrijf).

Uit deze en eerdere enquêtes van CLM is een indeling in grootteklassen gemaakt. Ook daaruit blijkt dat de bedrijven steeds groter worden. Zo is het percentage van de bedrijven met meer dan 90 melkkoeien gestegen van ruim 17% naar 39% en met meer dan 110 melkkoeien is toegenomen van 9% naar 24%.

De melkveehouders is gevraagd naar het aantal melkkoeien dat zij verwachten te hebben op hun bedrijf in 2016. Eerder zijn in paragraaf 5.1.3 de resultaten uitgesplitst naar bedrijven die weiden of opstallen. In onderstaande afbeelding zijn de resultaten van alle bedrijven met meer dan 250 melkkoeien weergegeven.

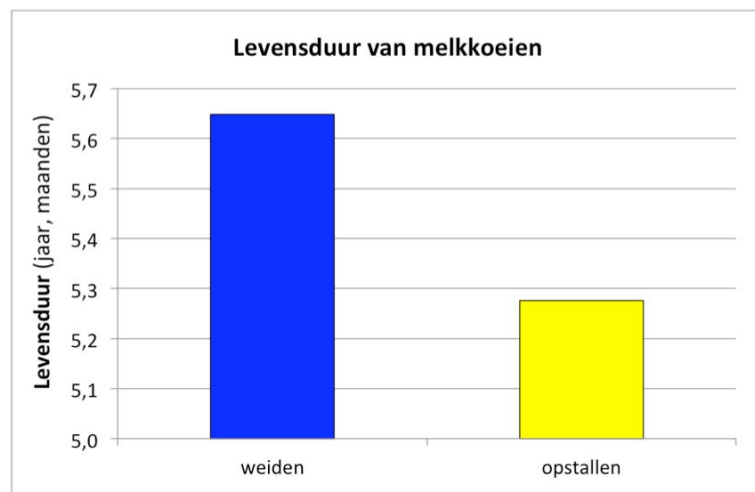
Afbeelding 5.17 Aandeel van de bedrijven met meer dan 250 melkkoeien.

Bedrijven met meer dan 250 melkkoeien, welke volgens de typering van Alterra (Gies ea, 2007) ook wel 'megastallen' worden genoemd, komen steeds vaker voor. In 2006 had geen enkel bedrijf in de uitgevoerde enquêtes meer dan 250 melkkoeien, in 2008 was dit een half procent van de bedrijven. Dit is de afgelopen jaren toegenomen tot 1,6% in 2013 en zal verder toenemen tot bijna 4% in 2016.

5.5 Andere bedrijfsresultaten

5.5.1 Levensduur van melkkoeien

Gevraagd is naar de levensduur van de melkkoeien. Ruim 60% van de melkveehouders heeft deze vraag beantwoord en de gemiddelde levensduur van de koeien op deze bedrijven bedraagt ruim 5 jaar en 6 maanden. Daarmee liggen de resultaten in lijn met de data van CRV en de Duurzame Zuivelketen.

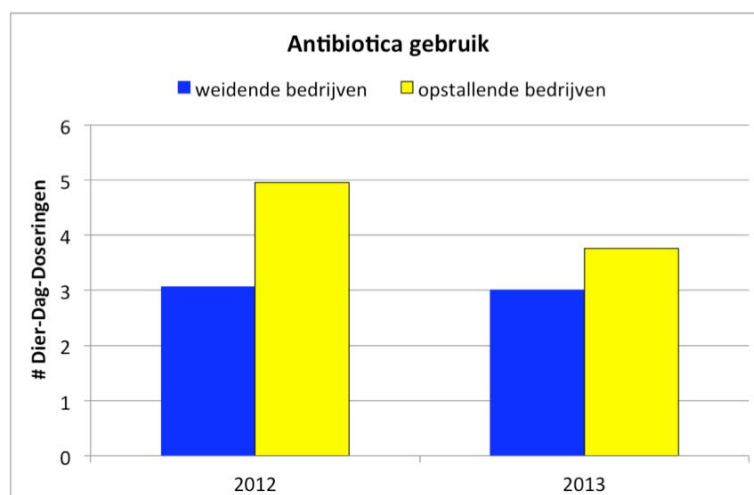

Afbeelding 5.18 Levensduur van koeien op bedrijven met koeien in de wei en permanent op stal.

Koeien op bedrijven waar zij permanent op stal verblijven, worden op een bijna 4 maanden lagere leeftijd afgevoerd.

5.5.2 Antibiotica gebruik

Een relatief klein aantal melkveehouders heeft aangegeven hoeveel antibiotica op het bedrijf wordt gebruikt. Van de 500 melkveehouders hebben 53 het aantal Dier-Dag-Doseringen over 2012 en 74 het (verwachte) aantal Dier-Dag-Doseringen over 2013 aangegeven. Deze geringe respons is onvoldoende om conclusies aan te verbinden, anders dan dat kennelijk heel weinig melkveehouders parate kennis hebben (of informatie willen delen) over het gebruik van antibiotica.

Afbeelding 5.19 Antibioticagebruik op bedrijven met koeien in de wei en permanent op stal.

De trend die naar voren komt, hoger antibioticagebruik op bedrijven met koeien permanent op stal, is interessant en aanleiding voor nader onderzoek.

5.6 Opvattingen van melkveehouders

De melkveehouders zijn hun opvattingen gevraagd over verschillende onderwerpen. Bij de beschrijving van de resultaten in de volgende paragrafen is telkens zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke enquêtevraag gebleven (zie bijlage 2).

5.6.1 Regulering van de melkveehouderij

Na de melkquotering kan de melkveehouderij groeien. Aan de melkveehouders is gevraagd of zij verwachten dat de overheid of het bedrijfsleven de omvang van de melkveehouderij zal gaan reguleren.

Van alle melkveehouders verwacht slechts 17% dat de zuivelindustrie de omvang van de melkveehouderij op een of andere wijze zal gaan reguleren. Zij denken daarbij aan de volgende instrumenten:

Leveringsrechten/Aanvullende voorwaarden	31,2%
Prijsdifferentiatie	29,8%
Verplicht gebruik Kringloopwijzer	8,0%

Het toekomstplan van de sector zoals dat begin juli 2013 aan de Staatssecretaris is aangereikt, gaat uit van de nodige zelfregulering van de melkveehouderij. Vooral nog lijkt het er niet op dat (veel) melkveehouders verwachten dat zelfregulering zal plaatsvinden, en als het dan komt slechts via differentiatie in melkprijs en leveringsvoorwaarden. Een verplichting voor bedrijven met een mestoverschot, tot mestverwerking en/of gebruik Kringloopwijzer verwachten melkveehouders wel van de

overheid maar zeker niet vanuit de zuivelindustrie.

Van alle melkveehouders VERWACHT 55% dat de overheid de omvang van de melkveehouderij op de een of andere wijze zal gaan reguleren. Bijna 27% verwacht geen specifieke regulering en ruim 17% weet het niet of heeft geen mening. De bedrijven die wel regulering verwachten, geven daarbij de volgende suggesties:

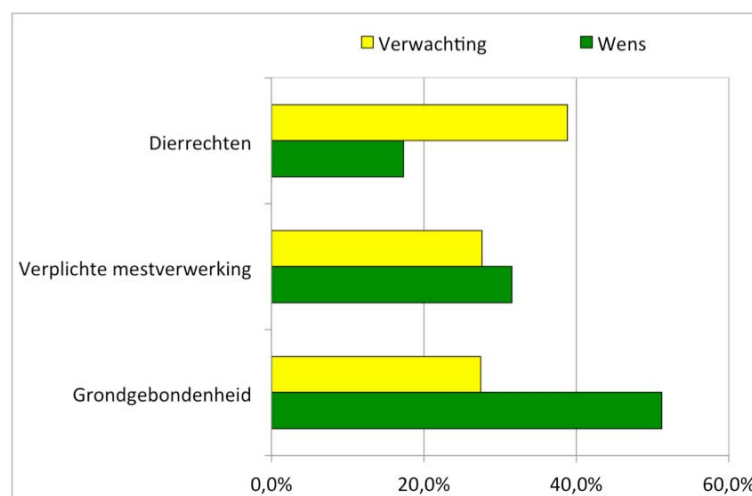
Dierrechten	38,8%
Verplichte mestverwerking	27,6%
Grondgebondenheid	27,4%
Verplicht gebruik Kringloopwijzer	6,8%
Beperking bouwblok	2,2%

In de enquête is ook gevraagd naar de VOORKEUR voor regelgeving ALS de overheid daarmee zou komen. Daarbij is de keuze beperkt tot mestverwerking, dierrechten en grondgebondenheid. Van de 500 melkveehouders heeft bijna $\frac{3}{4}$ een keuze gemaakt. Die keuze is als volgt:

Grondgebondenheid	51,2%
Verplichte mestverwerking	31,5%
Dierrechten	17,3%

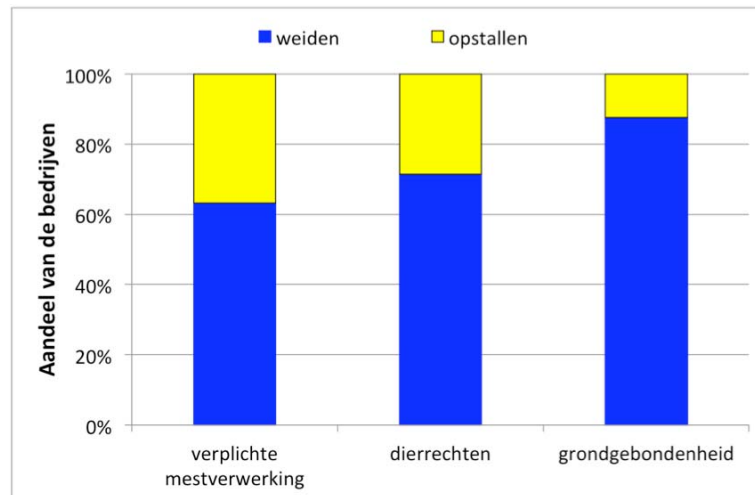
Daarmee geven melkveehouders via deze enquête een duidelijke voorkeur voor regulering via grondgebondenheid ALS de overheid de omvang van de melkveehouderijsector wil reguleren.

In onderstaande figuur is uitgezet het verschil tussen de verwachte en gewenste regulering, in het geval dat de overheid de omvang van de melkveehouderij na de quotering gaat reguleren. Melkveehouders verwachten dierrechten maar willen deze niet, en zij willen grondgebondenheid (als de overheid ingrijpt), maar verwachten dit niet te krijgen.

Afbeelding 5.20 Verwachte en gewenste regulering INDIEN de overheid ingrijpt.

De gewenste regelgeving INDIEN de overheid ingrijpt, is in de analyse ook gebruikt als indelingsvariabele voor de bedrijven die weiden en opstallen. Dat resultaat is in onderstaande grafiek uiteen gezet.

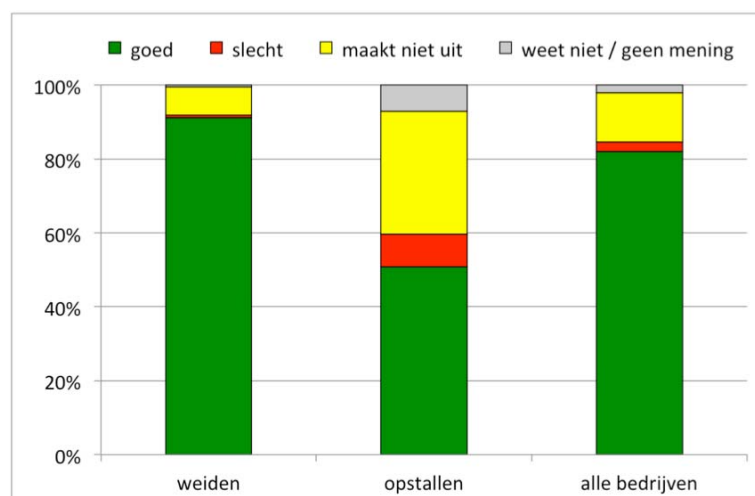

Afbeelding 5.21 Weiden en opstallen bij bedrijven met voorkeur voor verschillende regelgeving.

Uit afbeelding 5.21 blijkt duidelijk dat bedrijven die de voorkeur geven aan verplichte mestverwerking veel vaker de koeien permanent op stal hebben, en dat bedrijven met de voorkeur voor grondgebondenheid vrijwel altijd de koeien weiden. De melkveehouderij reguleert via het instrument grondgebondenheid en stimuleert daarmee de bedrijven met weidegang.

5.6.2 Weiden: goed of slecht voor koeien

Op de vraag of het weiden goed of slecht is voor de koeien lopen de meningen uiteen tussen melkveehouders met de koeien zomers in de wei en permanent op stal.

Afbeelding 5.22 "Is weiden goed of slecht voor koeien?"

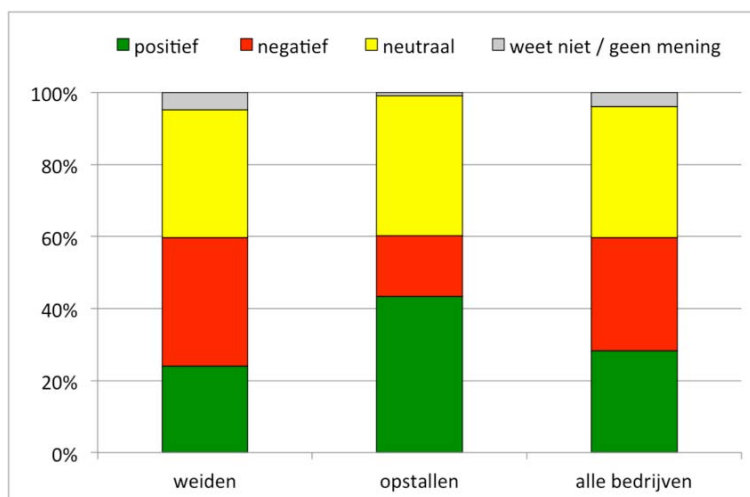
Vrijwel alle bedrijven die de koeien zomers weiden vinden weidegang goed voor hun koeien. En ruim de helft van de melkveehouders die de koeien permanent op stal houdt, vindt weiden goed voor de koeien. Slechts 10% van de opstallers denkt dat koeien het in de wei slechter hebben. Samengevat vindt ruim 80% van alle melkveehouders weidegang goed voor melkkoeien.

5.6.3 Weiden in de toekomst

Op de vraag welk percentage van het totale aantal melkkoeien in Nederland in 2016 gedurende de zomermaanden nog in de wei loopt, lopen de meningen tussen de 'weiders' (57,5%) en 'opstallers' (59,5%) niet wezenlijk uiteen. Overall gemiddeld verwachten melkveehouders dat over 3 jaar 58% van de melkkoeien weiden.

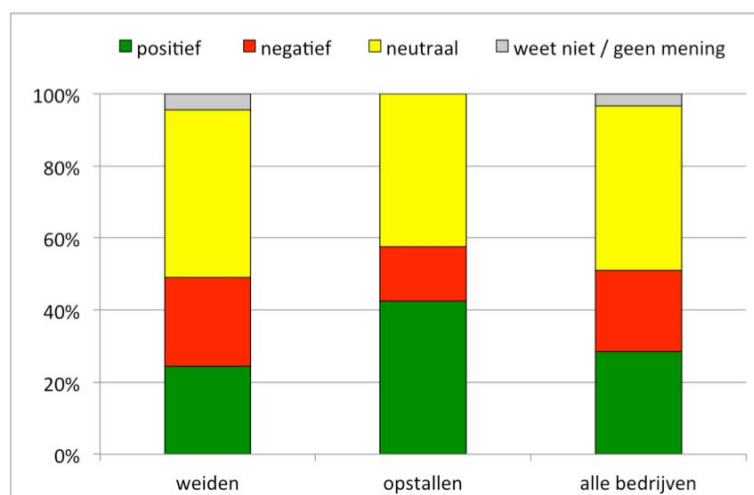
5.6.4 Bedrijfsontwikkelingen

Melkveehouders is gevraagd wat zij ervan vinden dat koeien op steeds grotere bedrijven worden gehouden. Tegenover deze ontwikkeling staat ongeveer 1/3 van alle melkveehouders positief, 1/3 negatief en 1/3 neutraal.

Afbeelding 5.23 "Wat vindt u ervan dat koeien op steeds grotere bedrijven worden gehouden?"

Melkveehouders die de koeien permanent op stal hebben, reageren duidelijk positiever op deze vraag dan de 'weiders'.

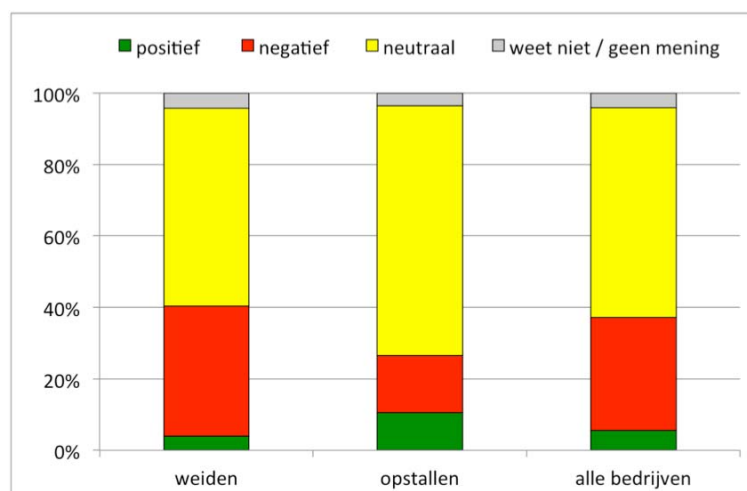

Afbeelding 5.24 "Heeft de schaalvergroting volgens u effect op de diergezondheid?"

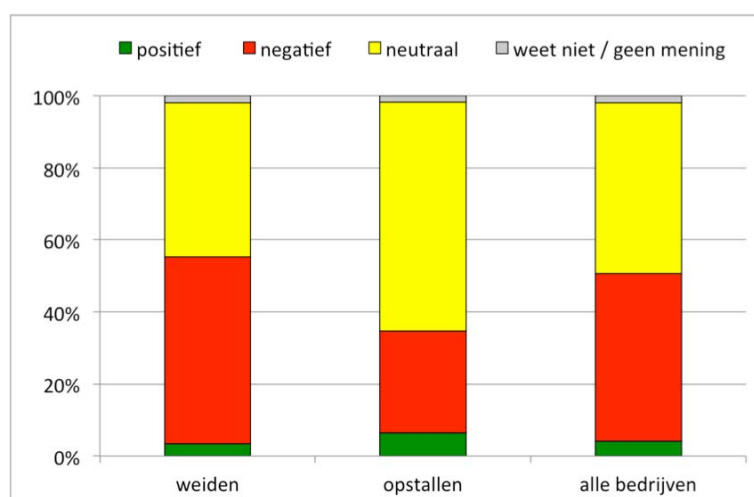
Op de vraag of schaalvergroting positief, negatief of neutraal is voor diergezondheid, antwoorden veel melkveehouders 'neutraal'. De 'weiders' zien minder positieve en meer negatieve effecten van schaalvergroting op diergezondheid dan de 'opstallers'.

Gevraagd is naar de invloed van een hogere melkproductie op dierenwelzijn en diergezondheid. Op deze vraag hebben de meeste melkveehouders 'neutraal' geantwoord. Van het resterende deel zijn veel melkveehouders van mening dat een hogere melkproductie een negatief effect heeft op zowel diergezondheid als dierenwelzijn. Slechts 4% - 5% denkt dat een hogere productie positief is, maar 32% (diergezondheid) en 47% (dierenwelzijn) vindt een hogere melkproductie per koe negatief.

Deze opvattingen zijn consistent met het antwoord op de eerdere vraag "Is weiden goed of slecht voor koeien?" (§5.5.2). Dat antwoord was overwegend 'weiden is goed voor koeien'. Omdat opstallen een hogere melkproductie tot wens of als gevolg heeft, is het logisch dat een hogere melkproductie slecht is voor koeien; diergezondheid en/of dierenwelzijn.

Afbeelding 5.25 "Heeft de steeds hogere productie van melkkoeien invloed op de diergezondheid?"

Afbeelding 5.26 "Heeft de steeds hogere productie van melkkoeien invloed op de dierenwelzijn?"

Heel duidelijk is dat melkveehouders die hun koeien weiden veel negatiever zijn over de effecten van een hogere melkproductie op diergezondheid (afbeelding 5.25) en dierenwelzijn (afbeelding 5.26) dan de melkveehouders die hun koeien permanent op stal hebben. Opmerkelijk is dat veel meer melkveehouders met de koeien permanent op stal negatief zijn over het effect van een hogere productie op het dierenwelzijn.

5.6.5 Houding

Aan melkveehouders zijn stellingen voorgelegd om inzicht te krijgen in hun houding ten aanzien van weidegang. In deze paragraaf zijn enkele resultaten weergegeven.

De koe in de wei is essentieel voor een aantrekkelijk landschap

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	85%	90%	67%
Oneens	14%	9%	31%
Geen mening	1%	1%	2%

Vrijwel alle melkveehouders vinden koeien in de wei essentieel voor een aantrekkelijk landschap. Dit geldt voor zowel weiders als voor opstallers en voor boeren in alle regio's.

Als ik 1 cent meer zou krijgen voor een liter melk, dan houd ik mijn koeien in de wei

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	69%	84%	18%
Oneens	29%	14%	79%
Geen mening	2%	2%	3%

Een bonus van 1 cent per kg melk voor het laten weiden van melkkoeien vinden de weiders een goede prikkel. Maar 79% van de opstallers vindt deze prijs prikkel onvoldoende om koeien te gaan weiden. De huidige weidepremie van een halve cent is daarmee onvoldoende om meer koeien te laten weiden en mogelijk zelfs onvoldoende

om het huidige percentage koeien in de wei te houden.

Het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	86%	91%	68%
Oneens	12%	7%	29%
Geen mening	2%	2%	3%

Onder melkveehouders is er nauwelijks verschil van mening over het belang van weidegang voor het imago van de sector. Boeren met de koeien permanent op stal vinden koeien in de wei iets minder belangrijk, maar nog altijd is ruim 2/3 van mening dat zonder koeien in de wei het imago verslechtert.

Ik vind dat het voor het imago van de sector niet uitmaakt of ik op mijn bedrijf de koeien laat weiden

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	34%	26%	62%
Oneens	64%	72%	35%
Geen mening	3%	2%	4%

De reactie van de weiders op deze stelling is duidelijk. Bijna 3/4 van hen geeft aan dat het voor het imago van de sector uitmaakt dat zij weiden. En bijna 2/3 van de melkveehouders met de koeien op stal geeft aan dat het niet weiden op hun bedrijf geen effect op het imago heeft. Met dit laatste antwoord praten de opstallers het effect van hun eigen gedrag op het imago van de sector goed. Immers 2/3 van de opstallers geeft aan dat het verdwijnen van de koe uit de wei het imago verslechtert.

Het laatste wat ik wil is mijn koeien jaarrond opstallen

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	54%	68%	6%
Oneens	45%	30%	94%
Geen mening	1%	2%	0%

Van de weiders vindt 2/3 dat ze niet moeten denken aan het permanent opstallen van hun koeien. Dat is het laatste wat zij willen doen en daarmee is deze groep zeer sterk intrinsiek gemotiveerd om hun koeien – ook in de toekomst – te weiden.

Als mijn koeien konden kiezen, zouden ze zomers weiden

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	69%	81%	30%
Oneens	24%	14%	56%
Geen mening	7%	5%	14%

Een grote meerderheid van de melkveehouders met de koeien zomers in de wei (81%) denkt dat koeien zelf ook voor de wei zouden kiezen. De boeren met de koeien permanent op stal denken daar heel anders over, slechts 1 op 3 denkt dat koeien voor de wei kiezen. Waarschijnlijk zijn deze verschillen in opvatting ingegeven door de eigen bedrijfsvoering; permanent opstallen.

Jaarrond binnen staan maakt voor de koe niet uit

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	52%	43%	83%
Oneens	42%	50%	14%
Geen mening	6%	7%	3%

Opstallers geven aan dat permanent op stal niets uitmaakt voor de koe. Van de weiders denkt de ene helft dat het wel en de andere (iets minder dan de) helft dat permanent op stal voor de koe niets uitmaakt.

Beweiden is goedkoper dan niet beweiden

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	47%	54%	26%
Oneens	36%	28%	62%
Geen mening	17%	18%	12%

Over de stelling of weiden goedkoper is dan opstallen lopen de meningen sterk uiteen. Globaal vinden van elke zes melkveehouders 3 boeren weiden goedkoper, 2 niet goedkoper en 1 heeft geen mening. Van de opstallers vindt nog altijd ¼ dat weiden goedkoper is. Mogelijk is het op deze bedrijven technisch erg moeilijk / onmogelijk om de koeien te weiden.

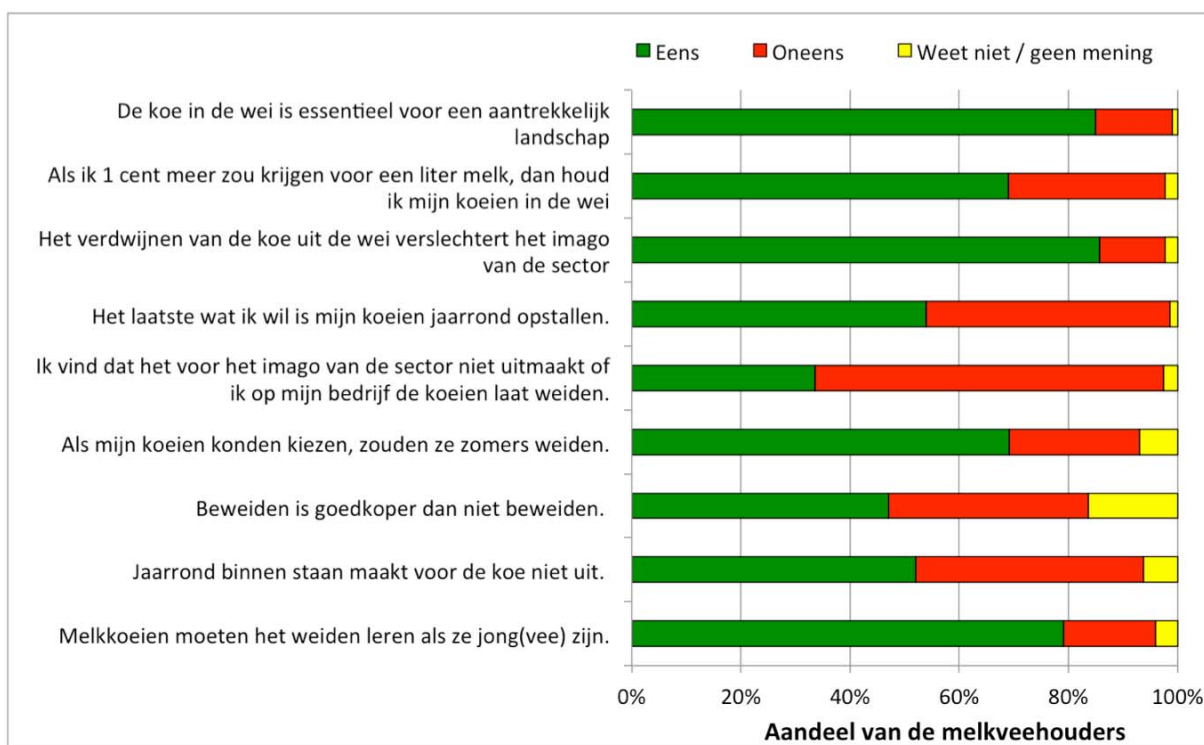
Melkkoeien moeten het weiden leren als ze jong(vee) zijn

	Totaal	Weiden	Opstallen
Eens	79%	78%	82%
Oneens	17%	17%	14%
Geen mening	4%	4%	4%

Op de stelling of koeien het grazen moeten leren als kalf (jongvee), is 80% van de melkveehouders het eens en zijn er nauwelijks verschillen tussen weiders en opstallers of tussen de regio's. Uit ervaringen van melkveehouders blijkt wel dat het grazen op latere leeftijd wel is te leren, maar dat het dan ten koste gaat van de voeropname en daarmee melkproductie.

Uit het antwoord op deze stelling kunnen we afleiden dat als een bedrijf stopt met het weiden van jongvee, zeer waarschijnlijk enkele jaren later het melkvee ook permanent op stal zal staan. Uit deze enquête blijkt ook dat ruim 12% van de bedrijven alleen de koeien nog in de wei en het jongvee permanent op stal heeft. Die bedrijven zullen naar alle waarschijnlijkheid binnen enkele jaren ook de melkkoeien niet meer weiden, want de melkkoeien hebben het weiden immers niet geleerd. Het beeld dat binnen enkele jaren 12% van de bedrijven niet meer weidt sluit goed aan met de verwachting het percentage koeien in de wei tot 2016 met 10% afneemt.

De voorgaande stellingen samengevat, leidt tot onderstaande figuur.

Afbeelding 5.27 Reacties van melkveehouders op stellingen.

Bij de laatste stelling van de enquête konden melkveehouders kiezen uit vier varianten, door de zin "Weidegang is belangrijk of vind ik belangrijk" aan te vullen. Melkveehouders kunnen dit belang zien vanuit het perspectief van de samenleving, de melkverwerker of zichzelf. Maar ze konden ook helemaal geen belang zien in weidegang.

Weidegang is/vind ik belangrijk⁵ (wat is volgens u het meest van toepassing).

	Totaal	Weiden	Opstallen
1 Samenleving wil het	26%	22%	39%
2 Melkverwerker wil het	5%	5%	4%
3 Ik vind het belangrijk	55%	69%	10%
4 Ik vind het niet belangrijk	15%	5%	47%

Uit de reacties op deze stelling is af te leiden of melkveehouders intrinsiek dan wel extern gemotiveerd zijn met betrekking tot weidegang. Bij 'opstallers' is nauwelijks een intrinsieke motivatie om de koeien te weiden. Slechts 10% geeft aan het belangrijk te vinden om zijn koeien te (willen) weiden. Alle andere opstallers vinden het niet belangrijk of alleen belangrijk omdat anderen het belangrijk vinden. Voor deze niet-persoonlijk overtuigde melkveehouders is het wegnemen van redenen waarom zij permanent zijn gaan opstallen (bijv. te kleine huiskavel of hogere arbeidsvraag), geen reden om wel weer te gaan weiden. Misschien kan een financiële prikkel bijdragen tot

⁵ 1) Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want de samenleving wil het.

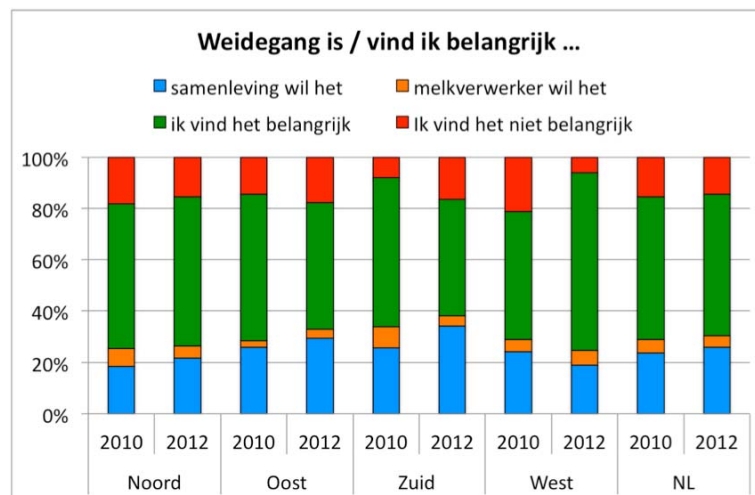
2) Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want mijn melkverwerker wil het.

3) Ik vind weidegang belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.

4) Ik vind weidegang niet belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.

een heroverweging om te gaan weiden, maar ook dat is niet waarschijnlijk. Slechts veel sterkere externe (financiële) prikkels zullen hen tot weiden kunnen doen overgaan.

Tegenover de grote groep niet-persoonlijk overtuigde opstallers staan veel weidende melkveehouders die weidegang belangrijk vinden (95%). En het grootste deel van deze groep (69%), vindt het dan ook nog eens persoonlijk belangrijk ("Ik vind weidegang belangrijk").

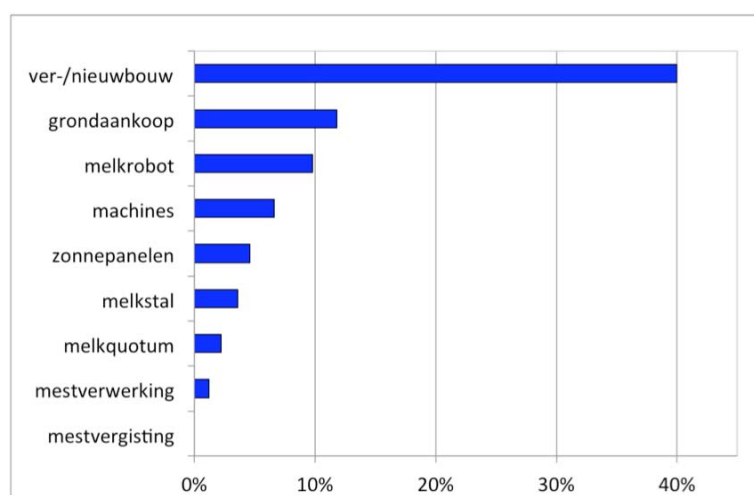
Afbeelding 5.28 Belang van weidegang op basis van stelling: "Ik vind weidegang belangrijk, omdat.."

Uitsplitsing naar regio's en gecombineerd met de resultaten van 2010 laat enkele interessante ontwikkelingen zien. In regio Zuid geeft het toenemend aantal melkveehouders aan dat zij weidegang belangrijk vinden omdat de samenleving het wil; van 26% in 2010 naar 34% in 2012. Door deze toename en de relatief hoge score lijkt het erop dat signalen vanuit de samenleving het beste doorkomen bij dit deel van de melkveehouders in Zuid-Nederland. Mogelijk komt dit door de grote maatschappelijke discussies over de veehouderij naar aanleiding van onder andere de uitbraak van Q-koorts. Overigens geeft een groeiend deel van de melkveehouders in Zuid-Nederland aan weidegang helemaal niet belangrijk te vinden.

De ontwikkelingen in regio Oost zijn min of meer vergelijkbaar met die in Zuid. Ook daar enerzijds een groter maatschappelijk bewustzijn en anderzijds een afkeer van het belang van weidegang. En in Noord zijn de opvattingen met betrekking tot het belang van weidegang weinig veranderd. In regio West is een duidelijk andere ontwikkeling waarneembaar. Daar zijn melkveehouders er zelf nog veel sterker van overtuigd dat het belangrijk is om koeien in de wei te hebben. Dat was 50% in 2010 en is nu 69%. Er zijn nauwelijks melkveehouders in West Nederland (6%) die weidegang niet belangrijk vinden.

5.6.6 Investerings

Om een beeld te krijgen van de bedrijfsontwikkeling is gevraagd naar recente en toekomstige investeringen. Daarbij is gevraagd naar de periode 2010 tot 2015 als geheel. Naar verwachting zullen bedrijven zich in die periode zo ontwikkelen dat ze gereed zijn voor de situatie na afschaffing van het melkquotum in april 2015.

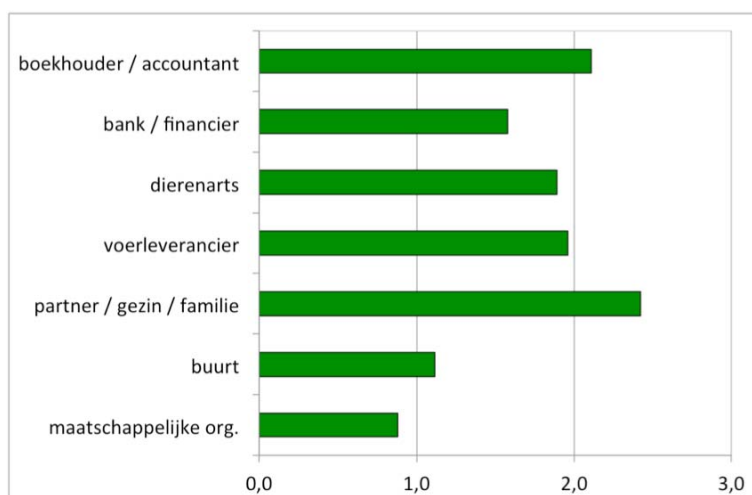
Afbeelding 5.29 Investerings tussen 2010 en 2015.

Verreweg de meeste investeringen zijn en worden gedaan in de huisvesting van de koeien. Op 40% van de bedrijven is verbouwd / nieuwgebouwd of zal dat de komende 2 jaar plaatsvinden. Waarschijnlijk hebben deze bedrijven allemaal hun stal vergroot, al dan niet in combinatie met verbeteringen in de bestaande stal.

Slechts 1 op de 8 bedrijven investeert in grond en 10% van de bedrijven in een melkrobot. Spontaan hebben melkveehouders ook laten weten dat zij investeren in zonnepanelen, veelal in combinatie met asbestsanering. Er is vrijwel geen (2% van de bedrijven) belangstelling om te investeren in mestvergisting en/of mestverwerking. De investeringen in de periode 2010 – 2015 zijn gericht op vergroting van de stal en daarmee het bedrijf. Hierdoor kunnen meer koeien worden gehouden, maar bijbehorende grond wordt vooralsnog nauwelijks aangekocht en er wordt zeker niet geïnvesteerd in mestverwerking of mestvergisting ten behoeve van de afzet van mest.

5.6.7 Waardering van advies

Voor de ontwikkeling van hun bedrijf krijgen melkveehouders gevraagd en ongevraagd advies van diverse personen en organisaties. Deze adviezen dragen in belangrijke mate bij aan de kennis die melkveehouders hebben en de afwegingen die zij maken. Om inzicht te krijgen in de invloed van de verschillende adviseurs is gevraagd naar de waardering van de adviezen die melkveehouders krijgen. Daarbij was een score van onbelangrijk (0), niet zo belangrijk (1), belangrijk (2) en zeer belangrijk (3) mogelijk.

Afbeelding 5.30 Waardering van adviseur door melkveehouder (schaal 0-3).

De hoogst gewaardeerde 'adviezen' van melkveehouders komen van partner, gezin en familie. Deze waardering is waarschijnlijk gebaseerd op de sterke vertrouwensband met deze personen. De laagste waardering hebben melkveehouders voor adviezen vanuit de buurt en van maatschappelijke organisaties. Dat is te verklaren vanuit de vaak kritische houding vanuit de omgeving van het bedrijf. De waardering van de externe adviseurs ligt hier tussenin met de hoogste voor de accountant en de laagste voor de bank.

6 Literatuur

Burow, E; P.T. Thomsen, J.T. Sørensen & T. Rousing (2011). The effect of grazing on cow mortality in Danish dairy herds. Preventive Veterinary Medicine, 100, no 3-4, p.237-241.

EFSA (2009). Scientific opinion on the overall effects of farming systems on dairy cow welfare and disease.

Evers, A. et al. (2008). Weidegang onder moeilijke omstandigheden. Animal Sciences Group Wageningen UR, Rapport 147.

Gies, E., J. van Os, T. Hermans en R. Olde Loohuis (2007). Megastallen in beeld. Alterra-rapport 1581

Grinsven, H. van, J. van Dam, S. van der Sluis, J. Willems (2012). Welke veestapel past in Nederland? Achtergrondrapport scenarioberekeningen. Planbureau voor de Leefomgeving.

Keuper, D., E. van Well en F. van der Schans (2011). Weidegang in Nederland anno 2011 – Ontwikkelingen en verwachtingen. CLM 768 – 2011.

KNMvD (2006). Standpunt weidegang en huisvesting van melkvee in Nederland.

LTO, NZO, COV, NeVeDi en Cumela (2013). Koersvast richting 2020: voortvarend in verantwoordelijkheid ; Plan Bedrijfsleven Agroketen Veehouderij en Milieu.

NZO en LTO (2013). Plan van Aanpak voor de zuivelketen “Kansen voor de Zuivelketen na 2015”.

Pellikaan, F. (2011). Jongvee in de wei? Veeteelt, oktober 2 2011, blz 48-49.

Pol, A. van den – van Dasselaar (2005). Weidegang in beweging. Praktijkrapport Rundvee 81.

Reijs, J.W., G.J. Doornewaard en A.C.G. Beldman (2013). Sectorrapportage Duurzame Zuivelketen – Nulmeting in 2011 ten behoeve van realisatie van de doelen. LEI Den Haag.

Rougoor, C., E. van Well, E. Elferink en F. van der Schans (2008). Afschaffing zuivelquotering. Analyse van de milieueffecten.

Schans, F. van der, Oerlemans, N. & Well, E. van, (2006). Nulmeting Koe & Wij; CLM 647 – 2006.

Silvis, H.J., C.J.A.M. de Bont, J.F.M. Helming, M.G.A. van Leeuwen, F. Bunte, J.C.M. van Meijl (2009). De agrarische sector in Nederland naar 2020; perspectieven en onzekerheden.

Well, E. van en F. van der Schans (2008). Weidegang in Nederland anno 2008, Eindmeting Koe & Wij. CLM 679 – 2008.

Wijffels, H., J.C. Vogelaar, P. Winsemius, C. Veerman, L. Vet, G. Mak, J. Lohman, W. van der Weijden (2013). De melkveehouderij moet grondgebonden blijven. Boerderij, 28 juni 2013, blz 12.

Vrijloopstal (26 september 2013).

<http://www.uitvoeringsagendaduurzameveehouderij.nl/praktijkvoorbeelden/vrijloopstal/>

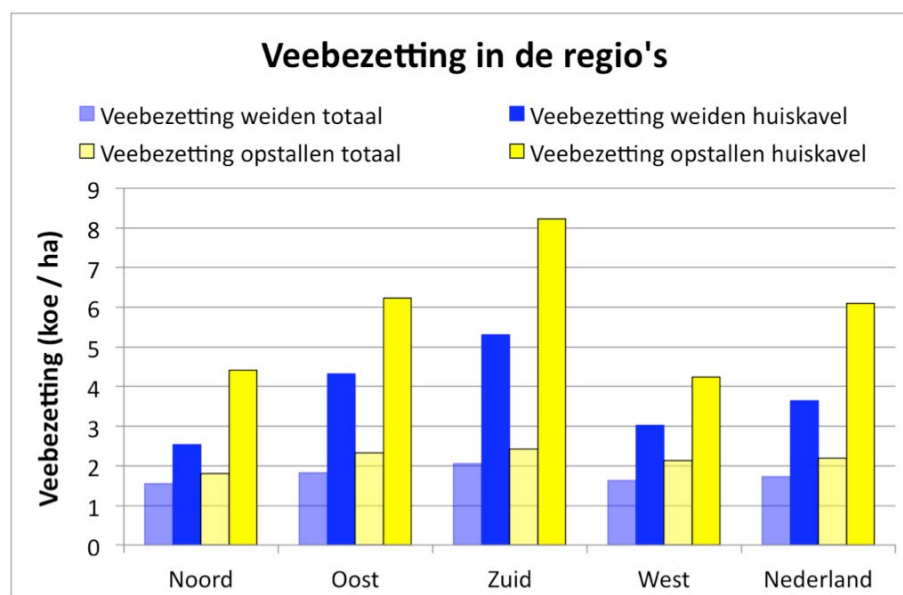
Koeientuin (26 september 2013).

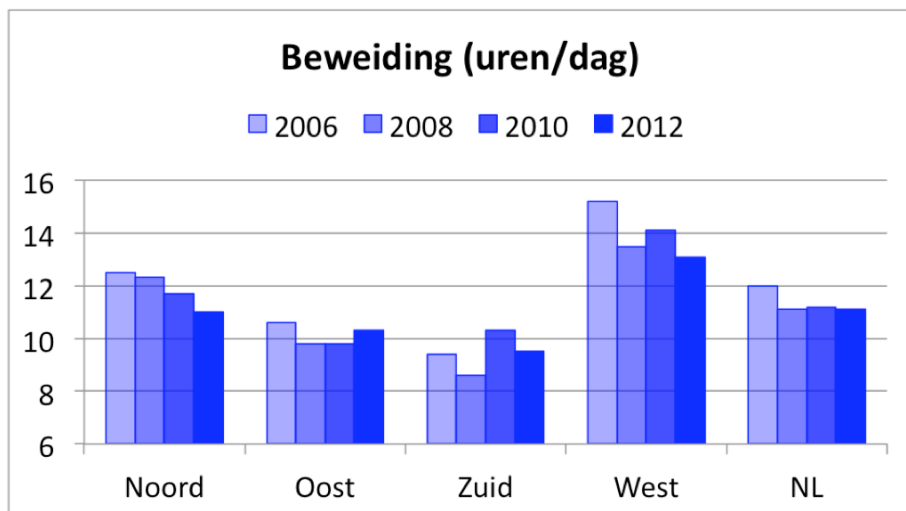
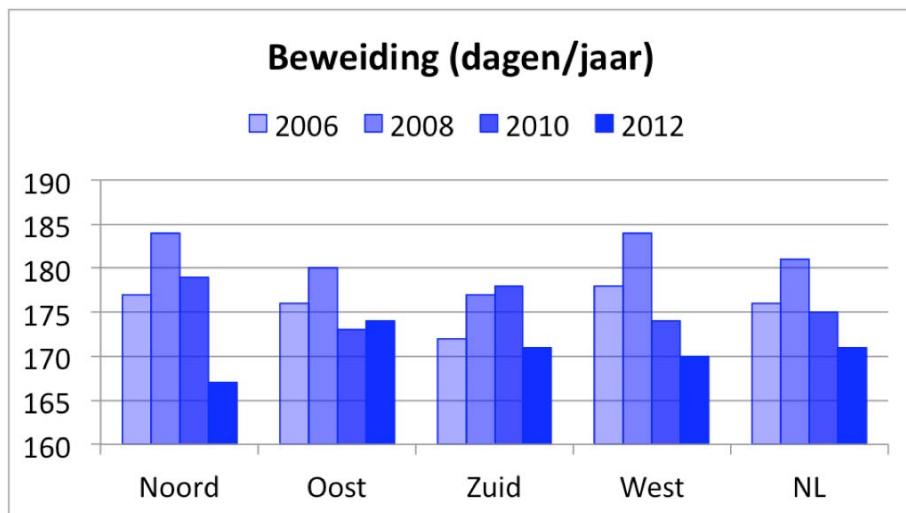
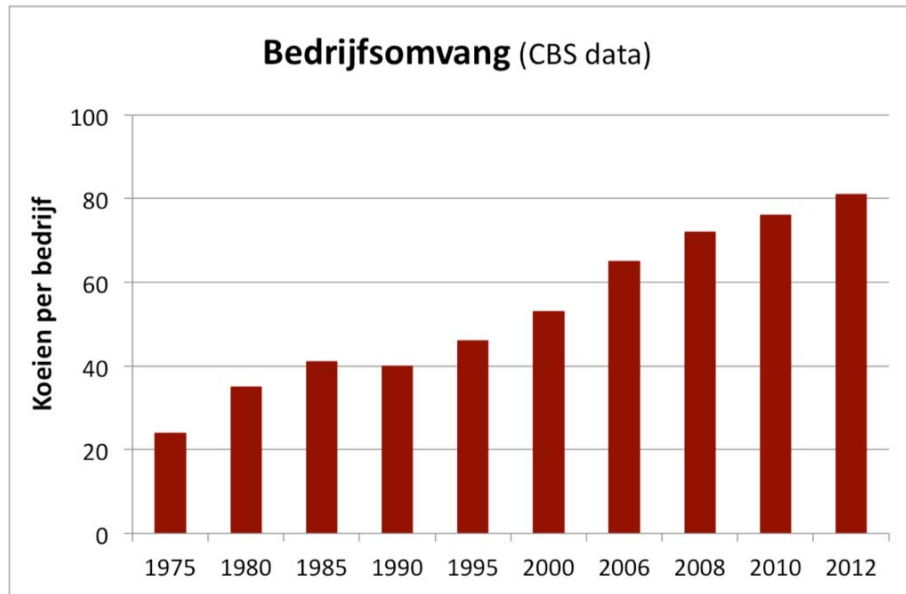
<http://www.courage2025.nl/projecten/alle+projecten/koeientuin>

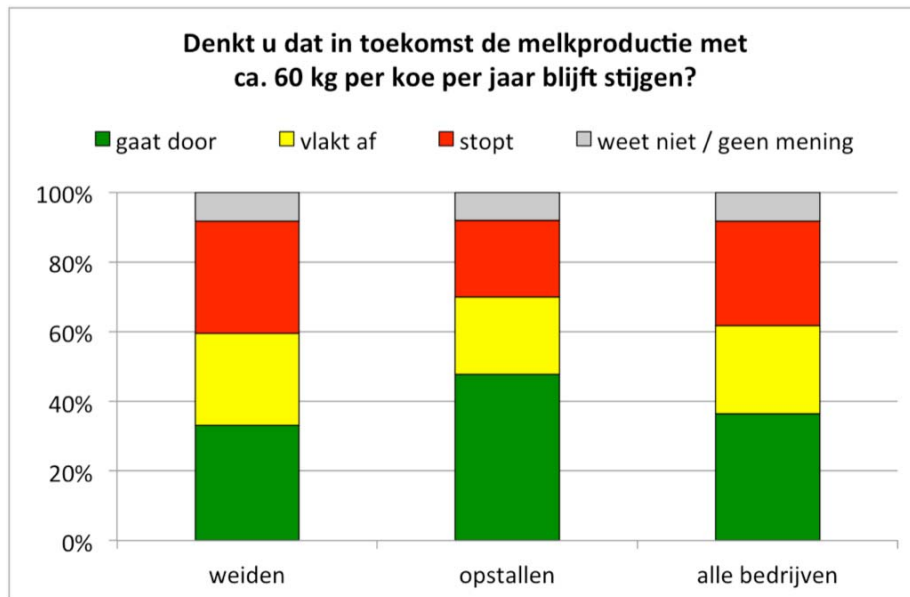
Bijlage 1 Achterliggende resultaten

Tabel B1.1 Beweiding naar verhouding van de bedrijven en de koeien.

Regio	Beweiding in %							
	2006		2007		2010		2012	
	Bedrijf	koe	bedrijf	koe	bedrijf	koe	bedrijf	koe
Noord (Groningen, Friesland, Drenthe)	91	88	89	84	83	72	77	67
Oost (Flevoland, Overijssel, Gelderland)	84	81	86	82	82	76	73	64
Zuid (Brabant, Limburg)	73	69	77	73	67	57	66	58
West (Utrecht, Noord- & Zuid-Holland, Zeeland)	97	95	98	98	96	94	93	92
Gemiddeld	86%	83%	88%	84%	82%	75%	77%	69%

Bijlage 2 Telefonische enquête _____

Een telefonische enquête is uitgevoerd waarbij zoveel als mogelijk is aangesloten op vragen zoals CLM die eerder heeft gesteld in vergelijkbare enquêtes onder melkveehouders. Hierdoor zijn resultaten van 2006, 2008 en 2011 ook bruikbaar om trends in onder andere weidegang te kunnen beschrijven. Daarnaast zijn een groot aantal specifieke vragen opgenomen in deze enquête. Een complete vragenlijst is opgenomen in bijlage 1. De enquête is uitgevoerd op basis van een gestratificeerde steekproef naar regio volgens indeling van CBS.

	Aandeel in NL melkveehouderij	Minimum aantal respondenten	Realisatie
Noord (Groningen, Friesland, Drenthe)	27%	130	133
Oost (Overijssel, Gelderland, Flevoland)	36%	175	179
Zuid (Brabant, Limburg)	17%	100	100
West (Noord-/Zuid-Holland, Utrecht, Zeeland)	21%	100	104

In totaal zijn ruim 500 melkveehouders geënquêteerd, met een minimum van 100 respondenten per regio. Door het minimum van 100 respondenten per regio, is er per regio een voldoende grote en daarmee betrouwbare steekproef gegarandeerd. Hierdoor is in het totale aantal respondenten de regio Zuid oververtegenwoordigd (100 ipv 85). Bij de verwerking van de resultaten is daarvoor rekenkundig gecorrigeerd.

Voor deze enquête heeft Prosu uit Lelystad 1600 adressen aangeleverd met als selectiecriteria: 'melkveehouder met minimaal 25 melkkoeien'; Noord – 400, Oost – 550, Zuid – 325 en West - 325. De enquête is gedurende kantooruren afgenomen door medewerkers van CLM in de periode van 25 mei t/m 15 juli 2013 en duurde gemiddeld ruim 20 minuten. De melkveehouders zijn in aselecte volgorde gebeld. De (non) respons van de steekproef is als volgt:

Steekproef	1600
Benaderd	1561
Geen gehoor of melkveehouder niet beschikbaar	777
Geen interesse / geweigerd	156
Medewerking	520
Voortijdig enquête afgebroken	4
Totaal geslaagd en verwerkt	516

Niet elke respondent heeft antwoord op alle vragen kunnen of willen geven. Daarbij is in de verwerking rekening mee gehouden. Hieronder volgen de enquête vragen.

Vragen in de telefonische enquête

1. Achtergrondvariabelen

- 1.1. Bent u het bedrijfshoofd?
 - 1.1.1. Zo ja, wat is uw leeftijd?
 - 1.1.2. Zo nee, wat is de leeftijd van het bedrijfshoofd?
- 1.2. Wat is uw melkquotum (incl. lease)?
- 1.3. Hoeveel melkkoeien heeft u op uw bedrijf?
- 1.4. Hoeveel jongvee heeft u op uw bedrijf?
 - 1.4.1. Kalveren van 0 tot 1 jaar
 - 1.4.2. Pinken van 1 tot 2 jaar
- 1.5. Wat is het dominante ras in uw veestapel?
- 1.6. Gebruikt u (bewust) ook stieren van andere rassen?
 - 1.6.1. Zo ja, welke?
- 1.7. Waarom kiest u voor dit andere ras?
- 1.8. Hoe oud zijn uw koeien gemiddeld bij afvoer?
- 1.9. Hoeveel grond heeft u in gebruik (eigendom en pacht)?
- 1.10. Hoeveel hectare hiervan is grasland?
- 1.11. Hoeveel hectare van uw grasland is huiskavel of beweidbaar door melkkoeien?
- 1.12. Melkt u met een melkrobot / Automatisch Melk Systeem (AMS)?
- 1.13. Wat was uw antibioticagebruik in het afgelopen jaar?
- 1.14. Welke dierdagdosering verwacht u in 2013 te halen?
- 1.15. Aan welke melkverwerker levert u uw melk?
- 1.16. Bij welke bank bankiert u?
- 1.17. Wat zijn op uw bedrijf de belangrijkste investeringen de komende drie jaar en de afgelopen 2 jaar?
- 1.18. Wie adviseert u en hoe belangrijk zijn deze adviseurs voor u?
 - 1.18.1. boekhouder/accountant
 - 1.18.2. bank / financier
 - 1.18.3. dierenarts
 - 1.18.4. voerleverancier
 - 1.18.5. partner / gezin / familie
 - 1.18.6. buurt
 - 1.18.7. maatschappelijke organisaties
 - 1.18.8. andere, ...

2. Vragen over beweiding

- 2.1. Heeft u vorig jaar uw koeien laten weiden?
 - 2.1.1. Nee, melkkoeien en jongvee niet
 - 2.1.2. Ja, alleen melkkoeien
 - 2.1.3. Ja, alleen jongvee
 - 2.1.4. Ja, zowel melkkoeien als jongvee
- 2.2. Op welke datum heeft u vorig jaar (2012) de koeien voor het eerst laten weiden?
- 2.3. Op welke datum gingen de koeien voor het laatst naar binnen?

- 2.4. Hebben de koeien gedurende de weideperiode ook nog enige tijd op stal gestaan?
 - 2.4.1. Zo ja, hoeveel dagen?
- 2.5. Hoeveel uren per dag liepen uw melkkoeien in 2012 gemiddeld buiten?
- 2.6. Laat u in 2013 (dit jaar) uw melkkoeien weiden?
- 2.7. Hoeveel maanden liepen uw kalveren tot 1 jaar buiten?
- 2.8. Hoeveel maanden liepen uw pinken van 1 tot 2 jaar buiten?

3. Verwachtingen over beweiding voor beweiders

- 3.1. Gaat u uw koeien na afschaffen van het melkquotum meer of minder weiden?
- 3.2. Waarom verwacht u dat beweiding van uw koeien terug zal lopen of zal stoppen?
- 3.3. Is het voor u lastig/moeilijk om uw melkkoeien te weiden?
 - 3.3.1. Zo ja, wat is het belangrijkste probleem dat u momenteel ondervindt?

4. Vragen over beweiding voor opstallers

- 4.1. Wat is de belangrijkste reden dat u uw melkkoeien niet meer weidt?
- 4.2. In welk jaar heeft u voor het laatste uw melkkoeien geweid?
- 4.3. Heeft het permanent opstallen effect gehad op uw melkkoeien?
 - 4.3.1. Zo ja, wat was het belangrijkste effect?
- 4.4. Denkt u dat u in toekomst uw melkkoeien weer zult weiden?
 - 4.4.1. Zo ja, waarom wel?
 - 4.4.2. Zo nee, waarom niet?
- 4.5. Wat is de belangrijkste reden dat u uw jongvee niet meer weidt?

5. Vragen over beweiding en toekomst van de melkveehouderij

- 5.1. Hoeveel melkkoeien verwacht u in 2016 op uw bedrijf te hebben?
- 5.2. Denkt u dat weiden goed is voor (uw) koeien? Of juist slecht?
Goed, Slecht, Maakt niet uit, Weet niet / Geen mening
- 5.3. Vindt u het weiden van melkkoeien belangrijk?
 - 5.3.1. Zo ja, waarom wel?
 - 5.3.2. Zo nee, waarom niet?
- 5.4. Wat is er volgens u nodig om melkkoeien ook in de toekomst te kunnen laten weiden?
- 5.5. Welk percentage van het totale aantal melkkoeien in Nederland loopt naar uw verwachting in 2016 (dus over 3 jaar) zomers buiten?
- 5.6. Wat vindt u ervan dat koeien op steeds grotere bedrijven worden gehouden?
Positief, Negatief, Neutraal, Weet niet / Geen mening
- 5.7. Heeft de schaalvergroting volgens u effect op de diergezondheid?
Positief, Negatief, Neutraal, Weet niet / Geen mening
- 5.8. De melkproductie per koe neemt elk jaar toe met ongeveer 60 kg. Denkt u dat dit in de toekomst doorgaat?
Ja, Nee, Weet niet / Geen mening, Het zal afvlakken
- 5.9. Hoe denkt u op uw bedrijf een hogere melkproductie per koe te realiseren?
- 5.10. Heeft de steeds hogere productie van melkkoeien volgens u invloed op de gezondheid van de dieren?

- Positief, Negatief, Neutraal, Weet niet / Geen mening
- 5.11. Heeft de steeds hogere productie van melkkoeien volgens u invloed op het welzijn van de dieren?
Positief, Negatief, Neutraal, Weet niet / Geen mening

6. Vragen over de afschaffing van de melkquotering

- 6.1. Verwacht u dat de overheid de melkveehouderij gaat reguleren?
- 6.1.1. Zo ja, hoe gaat de overheid dat dan doen?
- Verplichting van mestverwerking
 - Invoeren van dierrechten voor melkvee
 - Verplicht gebruik kringloopwijzer
 - Grondgebondenheid (max. melkproductie per ha)
 - Beperking van het bouwblok
- 6.2. Verwacht u dat zuivelfabrieken de melkveehouderij gaan reguleren?
- 6.2.1. Zo ja, hoe gaan de zuivelfabrieken dat dan doen?
- Verplicht gebruik kringloopwijzer
 - Grondgebondenheid (max. melkproductie per ha)
 - Instellen van leveringsrechten en/of aanvullende leveringsvoorwaarden
 - Enige vorm van prijsdifferentiatie
- 6.3. Als u de keuze heeft uit 'verplichte mestverwerking', 'invoering van dierrechten' en 'grondgebondenheid', welke kiest u dan?
- 6.4. Hoeveel melk gaat u ten opzichte van 2013 meer of minder produceren na afschaffing van het melkquotum?
- 6.5. Hoe denkt u een hogere melkproductie van uw bedrijf te realiseren
Meer koeien, Hogere productie per koe, Allebei

7. Stellingen (beantwoord met Eens, Oneens of Geen mening)

- 7.1. De koe in de wei is essentieel voor een aantrekkelijk landschap.
- 7.2. Als ik 1 cent meer zou krijgen voor een liter melk, dan houd ik mijn koeien in de wei.
- 7.3. Het verdwijnen van de koe uit de wei verslechtert het imago van de sector.
- 7.4. Het laatste wat ik wil is mijn koeien jaarrond opstallen.
- 7.5. Beweiden is goedkoper dan niet beweiden.
- 7.6. Ik vind dat het voor het imago van de sector niet uitmaakt of ik op mijn bedrijf de koeien laat weiden.
- 7.7. Als mijn koeien konden kiezen, zouden ze zomers weiden.
- 7.8. Jaarrond binnen staan maakt voor de koe niet uit.
- 7.9. Melkkoeien moeten het weiden leren als ze jong(vee) zijn.
- 7.10. Wat is volgens u het meest van toepassing:
- Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want de samenleving wil het.
 - Weidegang is belangrijk voor de melkveehouderij want mijn melkverwerker wil het.
 - Ik vind weidegang belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.
 - Ik vind weidegang niet belangrijk voor de toekomst van de melkveehouderij.

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Godfried Bomansstraat 8
4103 WR Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799

www.clm.nl